

Я. Г. Купрій

КРАЄЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ ЯК РЕСУРС У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Купрій Я. Г.

**КРАЄЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ
ЯК РЕСУРС У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК**

**Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2021**

**УДК 908 (477.8) (076)
К 924**

*Схвалено Вченою радою КЗВО
«Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
та рекомендовано для практичного використання
(протокол № 2 від 12 березня 2021 року)*

Автор

Купрій Ярослава Григорівна, заступник директора з виховної роботи Курісовської загальноосвітньої школи I-III ступенів Лиманської районної ради Одеської області, вчитель історії та правознавства, спеціаліст вищої категорії, старший учитель

Рецензент:

Костенко Р. В., завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», доктор педагогічних наук, професор, академік (дійсний член) Міжнародної кадрової академії

Купрій Я. Г.

Краєзнавчий матеріал як ресурс у формуванні історичної компетентності особистості : навч.-метод. посіб. / Я. Г. Купрій. – Одеса, видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. – 94 с.

Навчально-методичний посібник знайомить із теоретичними та практичними основами краєзнавства як ефективного ресурсу формування історичної компетентності учнів. Висвітлено досвід автора щодо використання краєзнавства на роках історії України в 5-11 класах та в позаурочній діяльності, розкрито роль шкільного краєзнавчого музею у розвитку творчої особистості, вихованні громадянина – патріота. Наведено приклади сучасних форм і методів формування громадянських компетентностей учнів на уроках історії засобами краєзнавства.

Видання стане в нагоді для вчителів історії щодо використання краєзнавства в процесі вивчення історії України та в позаурочній діяльності, а також буде цікавим та корисним небайдужим вчителям, батькам та учням.

УДК 908 (477.8) (076)
© Купрій Я.Г., 2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Краєзнавство як важливий ресурс історичної освіти ...	7
1.1. Роль краєзнавчого матеріалу у формуванні історичної компетентності	7
1.2. Загальна характеристика краєзнавчих матеріалів на уроках історії України	16
Розділ 2. Використання краєзнавчих матеріалів при вивченні історії України	20
2.1. Досвід використання краєзнавства на роках історії України в 5-11 класах	20
2.2. Зміст та основні завдання факультативного курсу «Історія рідного краю»	32
Розділ 3. Шкільний краєзнавчий музей – скарбниця історичної пам'яті – розвитку творчої особистості, виховання громадянина – патріота	38
3.1. Шкільний краєзнавчий музей – центр пошуково-дослідницької роботи	38
3.2. Напрямки діяльності та форми роботи шкільного краєзнавчого музею	47
Висновки	60
Список використаних джерел	62
Додатки	63
Додаток 1. Урок - екскурсія з історії України у 5 класі Тема: Курісове – перлина Одещини	63
Додаток 2. Урок з історії України у 9 класі Тема: Наш край у другій половині XIX ст.	68
Додаток 3. Урок - суд з історії України у 10 класі. Тема: Колективізація і розселення народу України	71
Додаток 4. Презентація-захист міні - проєктів «Сім чудес Петрівки» (позакласна робота, для учнів 6-х класів)	77
Додаток 5. Буклет «Сім чудес Петрівки»	93

ВСТУП

У сучасному українському суспільстві відбуваються соціально-економічні перетворення, демократичні процеси. Вони суттєво змінюють пріоритети та цінності людей. Складність, а часом і непридатність цих перетворень не можуть зупинити розвиток суспільства, а отже і розвиток освіти, в якій чільне місце посідає історична освіта. Сучасна історія є синтезом гуманітарних наук і відтворює життя людини та народу загалом. На сучасному етапі розвитку суспільства освіта і наука стали основною та головною рушійною силою прогресу.

Перед освітою України постає двоєдине завдання:

- по-перше, формувати всебічно розвинену особистість із високим рівнем інтелекту й духовності, із сучасним інноваційним типом мислення;
- по-друге, виховати свідомого громадянина – патріота з широким європейським світоглядом і відкритістю для світу.

Приєднання української освіти до європейського простору потребує ефективного запровадження компетентнісного підходу у освітньо-виховний процес. Власне, ідея компетентнісного підходу вже має в українській педагогіці серйозне науково-методичне підґрунтя, проте модернізація змісту освіти вимагає й оновлення зазначеного підходу відповідно до кожного шкільного курсу, зокрема, історії. Тож на часі адаптація компетентнісного підходу до нових умов, програм, навчально-методичного забезпечення історичної освіти.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що різнобічні проблеми компетентнісного підходу до навчання історії у загальноосвітній школі залишаються у центрі уваги українських вчених. Державний стандарт поставив завдання підготувати учнів до взаємодії з соціальним середовищем, до самореалізації їх як особистостей в умовах багатоманітного світу через засвоєння комплексу знань, формування відповідних компетенцій [1].

Концептуальні питання реалізації компетентнісного підходу розглядаються у працях К. О. Баханова, Н. М. Бібік, М. І. Бурди, Н. М. Гулана, О. В. Овчарук, О. Я. Савченко, О. І. Пометун та ін. Проблеми запровадження зазначеного підходу у навчання історії, зокрема, ролі та місця в цьому процесі шкільного підручника з історії, розкриваються у дослідженнях В. С. Власова, О. І. Локшиної, Т. І. Мацейків, П. В. Мороза, А. С. Приходько.

В Законі України «Про загальну середню освіту» [2] одним із найважливіших завдань шкільної освіти визначено формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду. Виконання цього важливого завдання вимагає від учителя не тільки кропіткої і наполегливої праці щодо вдосконалення традиційних форм і методів навчання, а й пошуку нетрадиційних. До цього педагога спонукає те, що в учнів падає інтерес до знань, часто зустрічається байдуже ставлення до навчання, а то й навіть відверте не бажання вчитися і відвідувати школу. Тому **основним завданням учителя** є підвищення інтересу учнів до вивчення історії через використання цікавого місцевого матеріалу, пошуково-дослідницької роботи, зустрічей з творчими людьми краю, села, поповнення експонатами шкільного краєзнавчого музею.

В контексті національного і культурного відродження України особливого значення набуває вивчення історії рідного краю, залучення молодого покоління до пізнання величезної історико-культурної спадщини.

Вивчення місцевої історії сприяє:

- пропаганді історичних та культурних традицій українського народу,
- формуванню історичної свідомості та національної гідності,
- виховує почуття прив’язаності до всього того, що визначається змістом поняття «Вітчизна».

Високі поняття «Батьківщина», «національна гідність», починаються саме із знання рідного краю, історії села чи міста, вулиці, домівки, де людина народилась і виросла, де пройшло її

дитинство. Вони передаються з покоління в покоління з молоком матері; мелодією народної пісні, багатоголоссям рідної мови. **Почуття любові до України, глибока повага до вікових народних традицій – невичерпні джерела духовності, моральності та культури сучасної людини.**

На допомогу приходить краєзнавство, що є тим підмурівком, на якому будується історична наука. Що міцнішим він буде, то вагомішою у суспільному житті стане історія.

Тому проблема використання краєзнавства в процесі вивчення історії України та в позаурочній діяльності, виховання патріотів України стала для мене, як для вчителя історії пріоритетною.

Кредом моєї педагогічної діяльності є такий вислів:

«Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього».

За період педагогічної діяльності мною напрацьовано досвід роботи з даної проблеми. Про ефективність формування історичної та її складової громадянської компетентності учнів засобами краєзнавства, свідчать результати якості знань учнів школи, підвищений їх інтерес до вивчення історії України.

Практичне значення використання досвіду роботи полягає у його використанні в роботі вчителями історії.

ЦЕ ТАК, ЯК ДИХАТИ – ЛЮБИТИ БАТЬКІВЩИНУ.

В. Сосюра

РОЗДІЛ 1.
КРАЄЗНАВСТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ РЕСУРС
ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

1.1. Роль краєзнавчого матеріалу у формуванні історичної компетентності

Краєзнавство як важливий ресурс історичної освіти є духовним підґрунтям державотворення незалежної України, сприяє національно-культурному відродженню, формуванню національного світогляду й патріотизму. Тому використання краєзнавчих матеріалів є необхідним і витікає з нормативних вимог до організації освітньо-виховного процесу, безперервної історичної освіти в Україні, яка передбачає формування історичної компетентності учнів. Поняття «компетентність» у наш час органічно увійшло в педагогічний обіг, і науковці намагаються дати визначення освітніх та життєвих компетентностей. **Компетентність** (у перекладі з латин. *competentia*) – це коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентність - це готовність учня застосовувати засвоєні знання, навчальні вміння та навички, а також способи діяльності в житті для рішення практичних і теоретичних задач. Компетентність – це загальна здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, що придбані завдяки навчанню. Компетентність - це особиста якість (сукупність якостей) учня, що вже відбулась, і мінімальний досвід діяльності в заданій сфері. Комплексним показником рівня історичної освіти є історична компетентність учнів, тобто здатність пізнавати минуле, заснована на знаннях, ціннісних орієнтирах і досвіді, набутих під час навчання. До елементів *історичної компетентності* належать:

- розглядати суспільні явища в розвитку та конкретно – історичних умовах певного часу;
- встановлювати близькі та далекі причинно-наслідкові зв'язки;
- орієнтуватися в історичному часі;
- виявляти зміни і етапи життя суспільства;

- використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу;
- співвідносити історичні події, явища з періодами, орієнтуватися в науковій періодизації історії.

В час інформаційно – комунікаційних технологій особливе місце набуває знання про людину, хто вона й звідки, які в неї корені. Знання свого краю, його минулого й сьогодення для безпосередньої участі в його перетворення. Краєзнавство народжує почуття патріотизму – глибокої любові до Батьківщини, а отже формує громадянську компетентність особистості.

Громадянську компетентність дослідники відносять до ключових. Громадянську компетентність учня ми розуміємо як переконання особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною і державою.

Не можна бути громадянином своєї держави, не знаючи її витоків, традицій та звичаїв. Організація краєзнавчої роботи в школі є обов'язковим компонентом в системі поглиблення знань учнів про рідний край.

Саме тому на уроках історії України широко використовую краєзнавчий матеріал. Завдяки вивченню, використанню місцевого матеріалу учні мають змогу вийти за межі підручника, відчутти історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історії. А допомагають учневі вчитель і краєзнавство – цілий арсенал ефективних форм і методів успішної освітньої діяльності. При цьому роль учителя змінюється, адже учень сам стає керівником краєзнавчого пошуку.

Необхідність реалізації краєзнавчих аспектів на уроках історії України знайшли відображення у низці державних документів, які визначають філософію і стратегію розвитку сучасної освіти: Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Законі про загальну середню освіту, Державному стандарті загальної середньої освіти в Україні та ін.

На основі аналізу теоретико-методологічних і концептуальних засад виховання у національній системі освіти встановлено, що краєзнавство в школі ґрунтується на принципах гуманізації, демократизації, системності, науковості і культуровідповідності. Сьогодні краєзнавча робота має посісти важливе місце в діяльності школярів. Саме використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії України має сприяти вихованню у молоді національної свідомості, високої моральності, активної громадянської позиції. На думку дослідників, методистів, вчителів-практиків її метою є виявити, зібрати і надати для використання всі матеріали, пов'язані за змістом з рідним селом, районом, Одещиною, Україною; забезпечити бібліографічну інформацію за допомогою цікавих форм і методів; залучати молодь до активного пізнання рідної землі.

Вивченням особливостей організації краєзнавчої роботи в різний час займалися відомі історики, методисти, вчителі-практики. На розвиток викладання краєзнавства в нашій країні позитивно вплинув досвід зарубіжної педагогічної науки, особливо краєзнавчі ідеї видатного чеського педагога-гуманіста і просвітителя XVII ст. Яна Амоса Коменського. До проблеми використання краєзнавчих матеріалів у навчально-виховному процесі у різні часи звертались видатні педагоги О. Духнович, Б. Грінченко, К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

У 60-х роках XIX ст. з винятково важливими краєзнавчими ідеями та науковими положеннями виступає видатний російський педагог К.Д.Ушинський. З його ім'ям пов'язане проникнення у вітчизняну школу ідей Я.А.Коменського та Й.Г.Песталоцці. Він вперше обґрунтував термін **«батьківщинознавство» (краєзнавство)**. У кожній місцевості, на думку педагога, сконцентрована велика маса відомостей – історичних, географічних, етнографічних, статистичних та інших, які вчитель повинен вміло використовувати. Саме К.Д. Ушинський дав найбільш повне теоретичне обґрунтування краєзнавчого підходу в навчанні та вихованні. Він твердо відстоював озброєння учнів з

освітньою і виховною метою, конкретними життєвими уявленнями та поняттями на основі спостережень про навколишнє життя [7].

У другій половині ХХ ст. методист і краєзнавець М.Г. Русаков видав книжку «Методика краєзнавчого дослідження населеного пункту та його околиць» у 2-х томах (1958 – 1959рр.). Розкрив вивчення і оцінку природних умов, історії населення і господарства населеного пункту та особливості його планування і забудови.

Прус І.Т. у книжці «Краєзнавство як засіб виховання патріотизму» розкрив основні напрями, форми і методи краєзнавчої роботи в загальноосвітній школі.

У період становлення системи шкільного краєзнавства (20-і рр. ХХ ст.) питання змісту, засобів, форм і методів вивчення рідного краю розробляли відомі методисти-краєзнавці К. Дубняк, Д. Зайцев, Л. Лазаріс, Л. Миловидов, П. Мостовий, О. Музиченко та ін. *Основи шкільного краєзнавства* були закладені С. Рудницьким із виходом шкільного підручника в 1919 р., де він відзначав, що важливими основами нації є рідна культура, історико-політичні традиції, расові ознаки, власна мова, які набирають сили лише у зв'язку з територією [7].

Методичні аспекти структурування краєзнавчого змісту курсу історії закладені у працях А. Баркова, В. Грабовецького, Н. Мілонова, А. Разгона, М. Стельмаховича. Методичні підходи до відбору та використання краєзнавчих матеріалів у навчанні історії розроблені М. Лисенком, І. Борисовим, А. Вагіним, А. Даринським, Т. Матюшиним, І. Прусом, П. Івановим [16].

На сучасному етапі над проблемою методики використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії України працюють науковці і вчителі К. Алтабаєва, М. Варшавська, Я. Треф'як, П. Мороз, В. Мисан, О. Пометун, М. Ходос, М. Шеремет та ін. Місцевий матеріал став невід'ємною частиною під час вивчення вітчизняної історії. Без використання краєзнавчого матеріалу не можна поставити по-справжньому викладання історії.

Історія рідного краю – це скарбниця досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом, що є нетлінним у сфері матеріальної та духовної культури;

це і гіркі помилки минулого, знання і аналіз яких дасть можливість уникнути їх у майбутньому; це той своєрідний місточок, який зв'язує покоління минулі з сучасними і прийдешніми.

Аналіз сучасної практики навчання історії в школі доводить, що організація красзнавчої роботи є обов'язковим компонентом у системі поглиблення знань учнів про рідний край. На думку дослідника В. Прокопчука, *шкільне красзнавство* – це вивчення учнями під керівництвом учителя на уроках і в позаурочний час природи, соціально-економічного життя, історії і культури певного краю [7]. Воно вирізняється двома ознаками: локальністю досліджуваних подій і діяльним характером.

Для підвищення ефективності практичного спрямування цієї ділянки роботи мною було опрацьовано серію випуску збірників *«Історичне красзнавство Одещини»*, присвячену історії національних і міжнаціональних відносин: матеріали про грецьке населення області, історію і етнографію болгарського населення, російського населення, археологічні та історичні пам'ятки Одещини.

Автори Булатович С.А., Кушнір В.Г., Островерхов А.С., Сташко В.Н. в збірці *«Старожитності Причорномор'я»* розкривають історію заселення легендарного краю, розвиток культури, яка сягає майже мільйон років, розповідають, що за цей неймовірно довгий час безмежні простори причорноморських степів населяли різні народи, добре відомі історії (кімерійці, скіфи, сармати, половці, печеніги тощо), так і маловідомі, від яких залишилися лише ледь помітні сліди у вигляді археологічних пам'яток [12].

Автор Самойлов Ф.О. свій навчальний посібник *«Історія Одещини й Одеси (II пол. XIXст. – 1914р.)»* присвячує історії нашого краю взагалі, і Одеси зокрема, у II половині XIX ст. [9]. Одним із пріоритетних завдань посібника – показати витoki тих особливостей менталітету, характеру одеситів та жителів нашого багатонаціонального краю, які продовжували активно формуватися і в II половині XIX – на початку XX століття. Дуже цінним є те, що кожна з тем закінчується коротким списком рекомендованої

літератури, а всі події розглядаються в хронологічній послідовності.

Книга *«Да будет правда»* одеських авторів Сивирин О.Г. та Михальченка В.А. стала настільною книгою істориків нашої школи та району. Вона знайомить читачів з відомим в XIX ст. дворянським родом Курисів, першим представником якого є Іван Онуфрійович Курис – генерал – майор, ад'ютант О.В. Суворова, засновник містечка Курисово – Покровського (нині Курісове Лиманського району). Зібрані історичні факти і документальні матеріали переплітаються з особистими враженнями і спостереженнями авторів. Книга відкриває немало нових фактів і з історії Одеси, з якою було тісно пов'язане життя п'яти поколінь Курисів. Особлива увага приділяється проблемам охорони архітектурних пам'яток краю: старовинного замку в с. Курісове (Петрівка) та палацу в селі Ісаєво Миколаївського району. Автори тісно співпрацюють з істориками школи, учнями, односельцями [10].

На думку дослідників, головною метою краєзнавства є систематизація інформації про окремі природні та історичні пам'ятки, місця, події, явища. Краєзнавство використовує надбання географії, історії, мистецтва, релігії, етнографії, які разом дають змогу сформувати цілісне уявлення про визначні місця та пам'ятки краю [15].

Об'єктами краєзнавчого вивчення є природні особливості, ресурси певного краю, його історичний, соціальний, економічний, політичний і культурний розвиток. Аналіз сучасної практики навчання краєзнавства на уроках історії України доводить, що зміст, організаційні форми та методи визначаються цілями й завданнями суспільного виховання, вимогами навчальних програм, особливостями історичного минулого, конкретними природними та соціально-економічними умовами рідного краю.

Методисти, вчителі-практики виділяють дві форми шкільного краєзнавства: навчальне (програмне) краєзнавство і позакласне краєзнавство.

Місцевий матеріал відіграє важливу роль, оскільки пов'язує дослідження життя і побуту окремого населеного пункту з історією країни. Краєзнавчий компонент курсу допомагає усвідомленому засвоєнню учнями найскладніших питань соціально-політичного, економічного і культурного розвитку країни загалом.

Використання краєзнавчого матеріалу також активізує розумову діяльність учнів, дозволяє урізноманітнити методику уроків.

Краєзнавство – це комплекс наукових дисциплін, різних за змістом та методами дослідження, але які в своїй сукупності ведуть до наукового і всебічного пізнання краю [16].

Предметом краєзнавства є природа, населення та господарство, історичне минуле, мистецтво, культура. Все це об'єкти різних наук і відповідно при їх вивченні використовуються різні методи, властиві відповідним областям знань. Але в усіх напрямках краєзнавчої діяльності є загальний (спільний) предмет вивчення – край. Поняття «край» – умовне і залежить від того, хто і з якою метою його вивчає. Воно може бути навчальним, науковим, виховним і практичним. Виділяють краєзнавство комплексне і галузеве. Краєзнавчі організації поділяються на державні, громадські, шкільні та інші форми краєзнавчої роботи: краєзнавчі музеї, товариства, гуртки, виставки тощо [16].

Історичне краєзнавство акцентує свою увагу на вивченні історії рідного краю. Воно як складова частина загального краєзнавства являє собою галузь прикладної історії та відрізняється двома суттєвими ознаками [13]:

- локальністю досліджуваних історичних подій, матеріалізованих в пам'ятках історії та культури;
- діяльним характером.

Іншими словами, це не тільки галузь наукового пізнання, але й сфера активної практичної діяльності.

Краєзнавчий принцип – один з педагогічних принципів, який означає уточнення, конкретизацію, розкриття та підтвердження наукових понять прикладами з навколишнього середовища. Основним завданням шкільного краєзнавства є всебічне вивчення рідного краю, збирання та узагальнення краєзнавчого матеріалу.

Краєзнавчий принцип передбачає систематичне встановлення зв'язків між вивченням історії і тими знаннями, які здобувають учні в результаті безпосереднього дослідження краю. Обов'язкове використання у викладанні здобутих краєзнавчих знань – головне призначення навчального краєзнавства.

Автор Уривалкін О.М. доводить, що історичне краєзнавство – це важливий засіб формування патріотичних рис учнів [13].

Навчання з використанням краєзнавчого матеріалу полегшує засвоєння учнями наукових понять і закономірностей, є важливим засобом виховання і могутнім джерелом знань. Краєзнавчий матеріал – найкраще уявлення під час вивчення переважної більшості тем шкільного курсу історії. Завдяки його використанню активізується пізнавальна діяльність учнів, виховується любов до рідного краю. Краєзнавчий матеріал сприяє глибокому і міцному засвоєнню учнями основних історичних знань, конкретизації і розкриттю наукових понять; зв'язує навчання історії з життям, трудовою діяльністю місцевого населення [16].

Загальновідомо, що суть навчання – в діяльності, спрямованій на активне пізнання навколишнього світу. Джерелом такої діяльності є подорожі рідним краєм, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми. Все це загострює сприйняття і пробуджує творчу думку дитини. Краєзнавча робота допомагає школярам встановлювати найрізноманітніші зв'язки з місцевим населенням, стимулює їх участь у суспільно-корисній діяльності.

Практика переконливо доводить, що використання краєзнавчого матеріалу з навчальною метою загострює увагу учнів до фактів і явищ навколишньої дійсності, допомагає формувати в них самостійне творче мислення, тверді переконання, уміння та навички, практично застосовувати здобуті знання в житті.

Завдяки краєзнавству вчитель вносить у навчально-виховний процес елемент живого споглядання, історичне минуле ніби наближається до свідомості учнів, стає для них реальною дійсністю. *Краєзнавчий підхід* дозволяє вести учнів від близьких, доступних для безпосереднього споглядання фактів та явищ до

глибоких висновків і узагальнень, тобто організувати процес пізнання найбільш природнім та доступним шляхом.

Краєзнавство відкриває широкі можливості для самостійної діяльності учнів, для пошуку, дослідження і навіть невеликого відкриття.

Краєзнавчий матеріал, як найбільш близький, наочний і конкретний, сприяє більш глибокому розумінню загальних закономірностей розвитку суспільства.

Загальні вимоги до краєзнавчої роботи в школі [14]:

- підпорядкування навчально-виховним завданням школи;
- здобуття учнями знань про свій край;
- єдність теорії та практики, взаємозв'язок класної та позакласної роботи;
- широке використання у краєзнавчій роботі дослідницького методу;
- відповідність змісту і методів краєзнавчої роботи рівню розвитку й підготовки учнів тощо.

Глибоке знання самим учителем історії свого краю і володіння методики його вивчення – одна із головних умов ефективності краєзнавчої роботи в школі.

Необхідна також *системність* при проведенні краєзнавчої роботи, а саме:

- систематичне використання краєзнавчого матеріалу на уроках та позаурочний час;
- наступність у краєзнавчій діяльності учнів як за її змістом, так і за формами і методами роботи;
- масовість, тобто участь у краєзнавчій діяльності всього педагогічного колективу і всіх учнів; перспективне планування краєзнавчої роботи [13].

Шкільному краєзнавству у всіх його ланках необхідна більш глибока наукова основа. Практика переконує в тому, що краєзнавча робота дає найбільший педагогічний ефект тоді, коли вчитель не обмежується передачею готових знань, а організовує учнів на їх

самостійний пошук, застосування ними цих знань під час вивчення курсу вітчизняної історії.

Для реалізації освітньо-виховних цілей які мають важливе навчальне та виховне значення, діють не тільки на свідомість, а й на почуття учнів, пробуджують у них інтерес та любов до історії краю і країни.

При цьому слід дотримуватися таких правил [11]:

а) постійно встановлювати взаємозв'язок місцевого та загальноісторичного матеріалу;

б) вивчаючи місцеві краєзнавчі об'єкти, необхідно їх розглядати всебічно, в розвитку і взаємозв'язку;

в) дотримуватися періодизації, прийнятої в історичній науці, тобто хронологічної послідовності подій;

г) дотримуватися тематичного принципу відбору.

Краєзнавство – це наука про націю, про людину в її зв'язках з мовою, історією, культурою. Це один із найважливіших і наймогутніших чинників навчання, виховання й розвитку особистості, очищення суспільства [7].

Вивчення історії рідного краю в Україні має глибокі коріння та традиції, пов'язане з іменами видатних діячів культури минулого – М. Максимовича, М.Грушевського, Д.Яворницького та інших.

1.2. Загальна характеристика краєзнавчих матеріалів на уроках історії України

У сучасній історичній науці краєзнавство – це поняття, що охоплює не лише інформацію з історії окремо взятого міста, краю, села, регіону, але й процес та способи її нагромадження. Водночас історичне краєзнавство – це й допоміжна історична дисципліна. Мене воно цікавить перш за все як важлива складова змісту історії України.

Основними завданнями історичної освіти на сучасному етапі є [8]:

1. допомогти учням зрозуміти сучасність у контексті минулого;

2. викликати у них інтерес до минулого, допомогти зрозуміти власне коріння і культурну спадщину своєї нації;
3. допомогти їм набути відчуття єдності зі своїм оточенням, своїм народом, засвоїти принципи загальнолюдського гуманізму;
4. сприяти формуванню розуміння історії та культури інших народів у світлі сучасності, сприяти виховуванню поваги до них;
5. збагачувати учнів усвідомленням того, що історичні знання всіх сфер сприяють розумінню життя людини, що всім предметам з основ наук у школі притаманні людський та історичний виміри;
6. готувати учнів до самостійного дорослого життя, оскільки саме історія створює систему знань, формує критичне ставлення до життєвих справ, допомагає виробити власні погляди, чого не може зробити жоден інший предмет у школі.

Щоб виконати ці надзвичайно важливі завдання, вчитель повинен постійно перебувати у творчому пошуку, залучати до роботи учнів. Осмислення історії всієї України можливе лише через пізнання історії своєї малої батьківщини: села, селища, міста, краю.

Краєзнавство це цілий арсенал ефективних методів і форм успішної навчально-виховної роботи. Завдяки вивченню, використанню місцевого історичного матеріалу учні мають змогу вийти за межі підручника, відчувати історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історичної правди, зрозуміти своє місце в суспільстві.

Перш ніж використовувати краєзнавчий матеріал у навчальному процесі, потрібно визначити його значення та місце у загальноісторичній науці. Отже підбираючи краєзнавчі матеріали спочатку варто звернути увагу на те, чи вони:

- мають важливе освітньо-виховне значення;
- тісно пов'язані з програмою з історії України;
- сприяють глибокому розумінню загальних закономірностей історичного процесу й особливостей історичного розвитку краю;
- мають новизну і актуальність;

- відображають єдність цивілізаційного й культурного підходів при їх дослідженні;
- враховують диференційований підхід до учнів.

В історії кожної держави розглядають її складові: історію земель, країв, провінцій, регіонів тощо. Для встановлення зв'язку місцевого історичного матеріалу з матеріалом курсу загальної історії використовую такі прийоми:

- 1) формую цілісні знання як з історії краю, так і з історії країни;
- 2) визначаю загальне і особливе в подіях, явищах загальноісторичного та місцевого значення;
- 3) встановлюю синхронність подій з історії країни та краю;
- 4) виявляю ті важливі історичні події місцевого значення, які в силу певних причин не згадуються в контексті загальної історії.

Вивчення історії краю проводжу синхронно із загальною історією або в її контексті. Намагаюся зосередити увагу учнів на фактах з місцевої історії, оскільки, вони ближчі та реальніші для них.

В умовах існування сучасних технічних та наукових засобів є всі можливості для належного забезпечення матеріалами з історії рідного краю. Відповідні краєзнавчі матеріали можна черпати з різноманітних джерел, які містять краєзнавчу інформацію. В залежності від форми та змісту ці джерела можна класифікувати за такими видами:

1. *Речові* – пам'ятки архітектури, знаряддя праці, предмети і речі домашнього вжитку, одяг та ін.
2. *Візуальні* – джерела, в яких інформація зафіксована у вигляді різноманітних зображень. Це мистецькі картини, портрети, ікони, скульптури, фотодокументи, кінодокументи, відео документи, плакати, карикатури тощо.
3. *Усні* – це елементи усної народної творчості, зокрема, перекази, міфи, легенди, народні та обрядові пісні, звичаї, традиції та ін.
4. *Писемні (текстові)* – це різного роду документи, мемуари, наукова, публіцистична, художня література тощо.

**Краєзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості**
навчально-методичний посібник

Звичайно, найчастіше на уроках використовуються *текстові (писемні) матеріали*.

Отже, використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії є одним із засобів активізації пізнавальної діяльності учнів, заохоченням до дослідницької роботи. Знання з краєзнавства збагачують програмовий матеріал, роблять його більш чіткішим, логічнішим та переконливішим і, звичайно, сприяють підвищенню якості знань.

РОЗДІЛ 2.

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

2.1. Використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії України в 5-11 класах

Шкільна програма історії України передбачає уроки вивчення історії краю. Вони проводяться після вивчення кожного періоду розвитку суспільства: від найдавніших часів і до сьогодення. Таким чином, вчитель має змогу, опираючись на попередні знання учнів, здобуті під час вивчення теми або розділу, узагальнити їх, конкретизувати, розширити, зробити доступнішими, наповнити знайомими учням географічними назвами, людьми під час вивчення відповідного періоду історії рідного краю. Завдяки цьому знанню посилюється ефективність навчальних, розвиваючих і виховних цілей уроку.

Головне завдання уроків вивчення історії рідного краю – сприяння формуванню історичного мислення, логіки історичного пізнання та розуміння історичного процесу на конкретних прикладах регіональної, близької учням історії.

Використання на уроках історії України місцевого історичного матеріалу дає змогу вийти за межі підручників, відчувати історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історії.

Краєзнавчий матеріал дозволяє будувати пояснення матеріалу методом індукції і дедукції, тобто йдучи від власного до загального, коли на місцевому, знайомому учням матеріалі розкривається зміст наукових положень, і, навпаки, – від загального переходити до розгляду власного, місцевого матеріалу. Виходячи зі змісту та значущості краєзнавчого матеріалу, вчитель вибирає час його викладу. На сьогодні переважає дедуктивний метод викладу краєзнавчого матеріалу на уроках історії.

**Краєзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості**
навчально-методичний посібник

Основним принципом вивчення краєзнавчого матеріалу в шкільному курсі історії є *науковість*. Краєзнавчий матеріал, який вчитель історії планує використати на уроці, має бути:

- науково-дослідним, перевіреним за кількома джерелами;
- доступним для розуміння, не переобтяженим зайвою, занадто детальною інформацією;
- співвідноситись з основним програмовим матеріалом, не затіняючи основного, а навпаки, надаючи йому конкретності та виразності.

Якість збору місцевого матеріалу, його відбір, систематизація й методика використання у навчально-виховній роботі цілком залежать від вчителя. Для навчально-виховної мети слід відбирати такі факти з місцевої історії, які в науковому плані достовірні, допомагають правильному розумінню закономірностей розвитку історичного процесу, мають важливе освітнє та виховне значення, є типовими для краю, відображають умови його розвитку, що історично склалися, впливають не тільки на свідомість, але й на почуття учнів, пробуджують в них інтерес і любов до історії краю, Батьківщини. Велике пізнавальне і виховне значення має матеріал, що розкриває перспективи розвитку краю, міста, села. Тут важливо підібрати факти, цифри, ілюструючи минуле, сьогодення і майбутнє краю. Важливим є встановлення синхронності подій з історії України з історією краю. Для цього необхідно скласти синхроністичну таблицю.

Історія України	Століття, роки	Історія краю
------------------------	-----------------------	---------------------

Сучасна методика пропонує *два основні види занять з краєзнавства*:

- урок, присвячений вивченню історії краю,
- урок з елементами краєзнавства, де місцевий матеріал подається у вигляді окремих питань, фактів, фрагментів [8].

Залежно від змісту краєзнавчого матеріалу, його значення для історії країни і краю, мети уроку, краєзнавчий матеріал може бути

вивчений до проходження теми, на початку вивчення, в середині та наприкінці. Використовувати матеріал можна по-різному: під час викладу вчителя, у повідомленні або доповіді учня, на лекції, бесіді, на екскурсії чи семінарському занятті, під час роботи з книгою, картою, музейним експонатом та ін.

Залежно від співвідношення основного і місцевого матеріалів, учитель може використати такі елементи краєзнавства на уроках історії України:

- краєзнавчий вступ до уроку або одного з питань, що розглядаються на ньому,
- краєзнавча конкретизація основних проблем заняття,
- краєзнавче доповнення до опорного матеріалу,
- краєзнавчий матеріал як основа вивчення теми уроку або окремих його питань [8].

У сучасних умовах вивчення краєзнавства неможливе без використання інформаційно-комп'ютерних технологій, які сприяють створенню комп'ютерної бази даних (фактологічний матеріал, візуальний ряд, презентації) та розробки навчальних краєзнавчих проєктів учнів, що забезпечують нову якість у передаванні і засвоєнні краєзнавчого матеріалу. Комп'ютерна презентація є новим інструментом у роботі вчителя.

Методи використання комп'ютерних презентацій на різних етапах уроку

1. Організаційний етап.

Демонстрація теми уроку, мети, очікуваних результатів, плану роботи учнів.

2. Мотиваційний етап.

Формування зацікавленості учнів під час сприймання інформації. Зображення на моніторі доповнює розповідь вчителя, або вчитель пояснює зміст слайдів.

3. Вивчення нового матеріалу.

Наочне зображення надає можливість підвищити рівень засвоєння учнями навчального матеріалу. Грамотна система навігації дозволяє в будь-який момент уроку зупинити презентацію

та повернутися до вже вивченого фрагменту матеріалу для його повторення та закріплення.

4. Узагальнення та систематизація знань.

Для кращого запам'ятовування та структурування одержаних знань можна робити огляд вивченого матеріалу за допомогою слайдів.

Мережа Інтернет дає можливість використовувати сайти обласної і районної адміністрацій, які мають різноманітні блоги і постійно оновлюються.

Як свідчить досвід роботи, що нові інформаційні технології, які використовуються вчителем спонукають школярів до створення власних учнівських проєктів.

Тематика проєктів з вивчення історії краю:

- Сім чудес Петрівки.
- Видатні постаті Лиманщини.
- Культура краю.
- Пам'ятники Курісового.
- Історія вулиці.
- Мистецтво краю .
- Історія і фотографії.

Шкільні програми з історії [6] побудовані таким чином, що після кожного розділу вивчається тема «Наш край» у певні періоди історії: від найдавніших часів до сьогодення.

Це дає учням можливість застосовувати на уроках історії знання, здобуті в процесі дослідницької та пошукової роботи з історії краю, села.

Щоразу, коли приступаю до вивчення нового розділу програми, повідомляю учням, які теми уроків охоплює цей розділ і даю випереджаюче завдання опрацювати тему «Наш край», пропоную літературу до уроку, даю план підготовки до уроку та *об'єдную учнів в групи*, так як груповий метод, або кооперативне навчання – це спосіб спільного розв'язання проблеми і він має величезні переваги над *іншими методами*:

- група має одну мету і всі учні повинні досягти її, покладаючись один на одного;
- одночасно існує індивідуальна відповідальність за виконання завдання;
- кожен реалізовує своє природне прагнення до спілкування і розвиває комунікативні вміння: слухати інших, допомагати, з'ясовувати, перевіряти, розпитувати.

Ці вміння допомагають уникнути конфліктів, розв'язати проблему, підвищують комунікабельність, довіру один до одного, навчають керувати.

У старших класах я обираю таку форму навчання як *семінар*, суть якого полягає в самостійній роботі учнів над джерелами інформації з наступним оформленням у вигляді виступу, реферату, презентації. Це:

- семінар – дискусія,
- семінар – конференція,
- засідання наукового товариства,
- прес – конференція,
- презентація проекту.

Розглянемо конкретні приклади використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії України в 5-11 класах.

Шкільна програма з історії України (5-11кл.) передбачає проведення самостійних краєзнавчих уроків.

Зокрема в 5-му класі за програмою передбачені такі уроки:

Урок № 8. Географічні назви в історичній науці.

Урок № 9. Практичне заняття. Про що можна довідатися з сімейного фотоальбому. Родинне дерево.

Урок № 10. Практичне заняття. Які назви у моєму рідному селі нагадують про минуле.

Так, під час вивчення теми «Географічні назви в історичній науці» використовую матеріал з краєзнавства, зокрема, вивчаємо легенди про походження назв сіл Курісове, Калинівка, Доброслав, Іванове, Ониськове, Олександрівка, Каїри.

У ході **вивчення пам'ятників краю** можна скористатись пам'яткою складання паспорта історичного пам'ятника:

1. Найменування пам'ятника.
2. Місцезнаходження пам'ятника (адреса, місцеположення пам'ятника, назва території, де розташовано пам'ятник).
3. Опис пам'ятника (дата спорудження, до якого часу, періоду відноситься, опис події, з якою пов'язаний пам'ятник, хронологічна дата, коли і ким пам'ятник був досліджений, форми, розміри, матеріали, з яких зроблено пам'ятник, текст меморіального надпису).
4. Бібліографічні відомості, архівні дані, усні легенди.
5. Збереження пам'ятника (технічний стан пам'ятника, стан ділянки, яку він займає, парку та ін., дата останнього ремонту, реставрації, додаткові заходи необхідні для збереження пам'ятника).
6. Охорона пам'ятника (опис ділянки, яку займає пам'ятник, межі охоронної зони, на кого покладені охорона і нагляд за станом пам'ятника).
7. Схематичні плани, що займає пам'ятник, обміри.
8. Історична довідка про пам'ятник.

Починаючи вивчати історію стародавнього світу в 6-му класі, проводжу *урок – екскурсію* в шкільному краєзнавчому музеї, де знайомлю учнів з різними видами історичних джерел:

- *писемними* – це листами,
- *документами та речовими* – знаряддями праці, предметами побуту, зброї, одягу.

Вивчаючи тему «Греція в V – IV ст. до н.е. Античні міста – держави в Північному Причорномор'ї», пропоную учням *екскурсію в краєзнавчий музей*, де вони слухають легенду про Чорне море – Понт Євксинський, переглядають відеоматеріали, а потім знайомлю їх з експонатами Ольвії і веду розповідь про міста-колонії: Тіра, Херсонес, Керкінітіду, Пантікапей, Феодосію, яка у середньовіччя мала назву Кафа й була головним невольничим

ринком, тому українські козаки кілька разів захоплювали та руйнували її.

Так, у 9-му класі розглядаючи тему «Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.», на вивчення якої відводиться 12 уроків, особливу увагу звертаю на включення південних українських земель до складу Російської імперії, їх адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ. Одночасно використовую краєзнавчий матеріал, ставлячи перед учнями *запитання*:

- Як змінилося життя на півдні?,
- Як заселялися землі Одещини?

Учні, за бажанням, *об'єднуються у групи* і готують матеріал, а потім на уроці *презентують* короткі повідомлення, посилаючись на важливе інформаційне джерело – книгу перепису кінця XIX ст. «Местечко Курисово – Покровское Балай тож», а також «Історію міст і сіл УРСР. Одеська область». Учні зазначають, що період заселення краю, села Курисове був надзвичайно важким і довготривалим, але завдяки людям, яких нагородили цими неосвоєними землями, край швидко починає розвиватися.

Цікавим доповненням є матеріал з **історії Одеси**, в якому учні доводять, що Одеса стає потужним торговельним центром, якій з 1817 по 1858 рік були даровані «права і свобода торгівлі, присвоєні порто – франко».

Учні повідомляють про засновника нашого села Курисово – Покровське – Івана Онуфрійовича Куриса, *зчитують відкритий лист*, де вказано, що ця земля належить йому, знайомлять з родовим деревом родини Курисів, використовуючи матеріали краєзнавчого музею. Учениця 10 класу дослідила розвиток чумацького промислу та написала роботу МАН.

Розглядаючи у 9-му класі тему «Культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.» особливу увагу звертаю на *розвиток освіти*, відкриття вищих і середніх навчальних закладів. Учні доповнюють відомості про заклади освіти цікавими фактами з історії села, де розповідають про першу церковно-приходську

школу, про рівень грамотності і наводять статистичні дані цього періоду.

Вивчаючи тему «Наддніпряньська Україна в другій половині XIX ст.», «Наш край у другій половині XIX ст.» (додаток 2), дев'ятикласники дізналися про те, що саме з цього часу починається бурхливий розвиток краю: скасування кріпосного права, реформи 60-70-х років дали поштовх розвитку промисловості в місті Одесі, яка стає одним із найбільших торговельно-промислових центрів Російської імперії. Учні доводять, що фундаментом численних палаців центру міста, розкішних дач на Французькому бульварі була вигідна, надзвичайно прибуткова торгівля, підприємницька діяльність купців і фабрикантів, що мешкали в Одесі.

Місто стає фактично економічною столицею України, через його порт здійснюються торговельні, господарські зв'язки з найбільшими ринками світу. Сприятлива економічна кон'юнктура, наявність дешевої робочої сили приваблювали в Одесу іноземний капітал. Поступово утверджувались в нашому краї ринкові відносини. *Підсумком вивчення теми є екскурсія до міста Одеси.*

З особливим захопленням старшокласники розповідають про Курисово – Покровське, яке в другій половині XIX ст. отримало статус містечка і особливо розквітло. Найулюбленишим куточком кожного петрівчанина є замок-маєток Куриса, про який учні знають дуже багато і неодноразово описували про нього в своїх творах, у конкурсних роботах і навіть мріють про його відновлення.

Доповідаючи про соціально-економічний розвиток села, *учні доводять*, що основою господарства було землеробство і скотарство. У землеробстві перевага надавалась вирощуванню жита, пшениці, вівса, проса. Основу скотарства складало вівчарство, як найбільш пристосоване до умов степу. Розводили також велику рогату худобу, коней, свиней. В Курисово – Покровському свинарству приділяли особливу увагу. Учні знайшли цікавий факт, який мав місце в 1863 році, коли Курис І.І. отримав на сільськогосподарській виставці медаль за свиню угорської породи, яка відрізнялася надзвичайною плодючістю і вагою.

Особливо цікавий краєзнавчий матеріал знайшли школярі, вивчаючи тему «Культура України другої половини XIX ст.». Спираючись на місцеві історичні факти, вони порівняли розвиток освіти на українських землях, які були під владою Російської та Австро-Угорської імперій і зробили висновок, що в Російській імперії освіта розвивалась краще, було більше університетів, зокрема було відкрито на півдні Новоросійський університет, а в містечку Курисово – Покровському було відкрито земську школу, в якій могли навчатися діти селян, народну школу. Учні почали збирати матеріал про освіту в селі і хочуть, щоб у шкільному краєзнавчому музеї був розділ про розвиток освіти.

Вивчаючи культуру, учні систематизували матеріал про історичні, архітектурні пам'ятки села Курисове, презентували міні-проекти «Сім чудес Петрівки¹» (додаток 4), створили буклет «Сім чудес Петрівки» (додаток 5). Особливо багато учні дізналися про:

- замок Куриса,
- Іваницеву криницю,
- могилу чумака Пилипа,
- Петрівське урочище,
- місцеву лікарню,
- про відомих людей, які побували у нашому селі, спілкуючись з дворянською родиною Курисів.

¹ с. Петрівка перейменовано на с. Курисове Лиманського району.

Родина Курисів служила прикладом інтелігентності, освіченості, великої громадянської активності. Велике враження на учнів справив той факт, що в маєтку Курисів неодноразово бували такі видатні діячі, як Микола Лисенко, граф Воронцов, архітектор Георгій Торічеллі. Окремі дев'ятикласники займалися вивченням історії церкви Покрови Пресвятої Богородиці. Збір матеріалу продовжується. В цьому нам допомагає священик Микола Сікора, який більше двадцяти п'яти років служить у храмі і проявляє неабиякий інтерес до минулого церковного життя і історії села, а також родини Курисів, які були поховані у сімейному склепі, біля храму.

У 10 класі, працюючи над темою «Наш край у 1900 – 1939-х роках», намагаюсь глибше познайомити учнів із *соціально-економічним розвитком краю* та містечка Курисово – Покровського. Звертаю увагу учнів на позитивні і негативні наслідки Української революції, колективізації в краї, голоду 1924-1923р.р. та голодомору 1932-1933р.р. політичних репресій в селі (додаток 2) особливості духовного та суспільного життя мешканців краю в порівнянні з аналогічними явищами та процесами на інших територіях України.

Учні з великим інтересом *описують побут*. Повсякденне життя людей краю на основі аналізу та узагальнення різних джерел інформації (текстів, ілюстрацій фондів та експонатів музею, історичних пам'яток), хронологічно співвідносять основні події та історичні процеси вітчизняної та європейської історії, описують події в селі у 1900 – 1939 роках; дають оцінку внеску діячів культури краю в розвиток вітчизняної культури.

Краєзнавчий матеріал використовую на *повторювально-узагальнюючому уроці* для порівняння розвитку рідного краю та України з метою розкриття закономірностей та особливостей історичного процесу. У цьому випадку для стимуляції пізнавальної діяльності використані *методичні прийоми порівняння, узагальнення*.

Одним із поширених засобів активізації пізнавальної діяльності учнів на всіх етапах навчання (сприйняття нового матеріалу, осмислення, повторення, відтворення) є *самостійна робота* з використанням краєзнавчого матеріалу.

У сучасних умовах важливо послідовно розвивати в учнів уміння самостійно добувати та творчо застосовувати знання, а це можливо лише при оволодінні ними досвідом самостійної творчої діяльності.

Найбільш ефективним *методом збору інформації* є опитування двох видів: *анкетування* (письмова форма спілкування з респондентом) та *інтерв'ю* (усна форма).

Позитивно впливає на якість засвоєння учнями краєзнавчого історичного матеріалу використання пам'яток, які розвивають в учнів навички самостійної роботи.

Наприклад, у ході роботи над темою «**Україна в роки Другої світової війни (1939-1945р.р.)**» в 11 класі даю *випереджувальне завдання*: «Дізнайтеся хто з жителів села пам'ятає про окупаційний режим?», а також пропоную учням підготувати розповідь на основі спогадів людей, які були свідками тих подій. Як правило, це люди старшого покоління: бабусі та дідусі, родичі, знайомі. Далі організую зустріч з жінкою, яка була випускницею першого випуску 10 класу 21 червня 1941 року Петрівської середньої школи – Коротишевою Клавдією Олександрівною. Група учнів записала спогади за такою пам'яткою:

1. Скільки вам було років під час війни?
2. Де ви проживали?
3. Чим займалися?
4. Що запам'ятали з тих часів?
5. Що пам'ятаєте про бойові дії на території краю, життя людей в період німецько-румунської окупації?
6. Де і як зустріли кінець війни?
7. Як війна торкнулась вашої родини?

Учениця 11-го класу написала творчу роботу про хлопців – випускників 10-го класу, їх участь у Другій світовій війні. Творча робота була представлена на районному конкурсі «Летять журавлі».

За допомогою спогадів учні з'ясовують, як люди жили в роки війни, де працювали, як зустріли початок та кінець війни тощо.

При вивченні тем «*Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства 1953 – 1964 рр.*», «*Україна в період загострення кризи радянської системи (середина 60-х – початок 80-х рр.)*» учитель також може запропонувати на основі фотографій з сімейного альбому підготувати опис, що відображає повсякденне життя населення даного часу. При описі учнів тогочасної школи можна використати наступну пам'ятку:

1. Роздивіться фотографії 50-60-х років ХХ ст., де зображені українські діти.

2. Як вони одягнені?

3. Який настрій у зображених на фото дітей?

4. Пошукайте вдома фотографії, на яких зображено ваших дідусів та бабусь у дитячі роки. Розпитайте в них:

а) якою була школа;

б) як вони проводили своє дозвілля;

в) чим допомагали своїм батькам;

г) де працювали їхні батьки.

5. Спробуйте зробити висновки та запишіть їх.

Під час роботи над розділом VI «Творення Нової України» в 11 класі, *організую зустріч з учасником Революції Гідності, екскурсію в краєзнавчий музей, перегляд фотовиставки «Обличчя війни», пропоную творчу роботу, есе про воїна-односельця, випускника школи, учасника АТО Михайла Святковського, який шість років тому загинув на Сході країни.*

З метою реалізації краєзнавчої діяльності учні вчать встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між назвою та конкретними історичними подіями, залучаються до творчої пошукової діяльності, навчаються самостійно розв'язувати пізнавальні завдання, працювати з додатковою літературою.

Для ефективної роботи з краєзнавства можна використовувати різноманітні види історичних джерел інформації, а саме: *речові, візуальні, усні, та писемні*. Застосування їх на уроках дає можливість вчителю перш за все поглибити знання учнів з предмету і зробити їх цікавішими, уникати догматизму та однобокості у сприйнятті історичної інформації. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України та в позаурочній діяльності є дуже дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності учнів.

Використовуючи краєзнавчий матеріал на уроках історії вчитель відразу досягає двох основних цілей у своїй роботі – освітньої та виховної.

2.2.Зміст та основні завдання факультативного курсу «Історія рідного краю»

Сьогодні в системі загальноосвітньої школи України краєзнавчі знання формуються у процесі вивчення як окремих курсів з історії краю, так і навчального предмету історії, змістове наповнення якого щодо краєзнавчого матеріалу досить різноманітне, зумовлене специфікою історичного розвитку певного краю, його конкретно-історичними особливостями.

З метою поглиблення знань з історії у школі було апробовано *факультативний курс з краєзнавства «Історія і культура рідного краю»* для учнів 6-9 класів.

Досвід показує, що заняття з краєзнавства хоча й належать до категорії навчальних, проте в основному передбачають широку позакласну і позашкільну діяльність.

Основними особливостями факультативного курсу «Історія і культура рідного краю» є поглиблене теоретичне вивчення матеріалу, різноманітність форм і методів роботи. В їх основі лежить добровільний та глибокий інтерес до краєзнавства, а також самостійна творча діяльність.

Краєзнавчий факультатив об'єднує тих школярів, які прагнуть самостійно здобути знання, поглиблено вивчаючи документальні матеріали шкільного краєзнавчого музею, наукову краєзнавчу літературу, беручи участь у районних, обласних та Всеукраїнських експедиціях: «Сто чудес України», «Краса і біль України», «Топоніми Одещини», конкурсах учнівських робіт «Скарбнички мого краю Одещини», «Село моє для мене ти єдине», «Історія міст і сіл» та інше.

Основними завданнями факультативу є:

1. Дати учням знання з історії краю та рідного села, як невід'ємної складової частини історії України.

2. Навчити учнів користуватися історичними джерелами, документами, діаграмами, періодичними виданнями різних часів, з метою використання їх під час вивчення того чи іншого періоду життя краю та села.

3. Забезпечити засвоєння учнями основних історичних понять з історії рідного краю, надаючи їм можливість самостійно аналізувати, співставляти і з'ясовувати взаємозв'язок між фактами, зв'язок історії з сучасністю.

4. Сформувати в учнів уміння і навички наукового підбору історичного матеріалу та літератури за певними періодами з історії краю та села.

5. Розвивати в учнів логічне мислення, вміння самостійно поповнювати свої знання.

6. Виховувати в учнів почуття гордості за своїх нащадків, земляків, творців історії краю та села.

7. Глибоко вивчити та проаналізувати розвиток культури в краї та сім'ї, виховувати любов та бережливе ставлення до історичних, архітектурних пам'яток села.

Об'єктами вивчення факультативного курсу є край: Одещина, історія Одещини, історія району, села.

Предметом вивчення є: природа, топоніміка, історія, склад населення, господарство, культура. У практичній діяльності історичне краєзнавство виявляється у вивченні: історії сіл, міст, підприємств, господарств, церков, родоводів життя і творчості визначних земляків, важливих історичних подій, активній участі школярів у поповненні новими експонатами краєзнавчого музею школи, охороні пам'яток історії та культури, природи, а також екскурсійна діяльність і дослідницька робота.

Дослідницька спрямованість з історії та культури рідного краю є необхідною умовою його успішної діяльності. Тому в роботі з краєзнавства особлива увага приділяється самостійній діяльності

**Краєзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості**
навчально-методичний посібник

його слухачів. Заняття вимагають диференційованого підходу до учнів, врахування їхніх інтересів, навичок і можливостей.

Основна мета курсу «Історія і культура рідного краю» – підвищити рівень знань, навичок, умінь учнів з історії, поглибити історичну пам'ять про минуле рідного краю і тим самим підтвердити рівень знань, навичок, умінь учнів з історії, поглибити історичну пам'ять про минуле рідного краю і тим самим підтвердити гіпотезу про сприяння позакласної краєзнавчої діяльності, оновленню змісту шкільної історичної освіти, що зрештою приводить до формування національної свідомості учнів, виховує громадянина незалежної України.

Вироблення нових підходів до вивчення краєзнавства – актуальна проблема сучасної дидактики. Наприклад, зміст програми факультативного курсу в 9-му класі містить такі розділи і теми:

ПРОГРАМА
факультативного курсу «Історія і культура рідного краю»
в 9-му класі

Розділи і теми	Кількість годин
Вступ. Особливості міжнародного становища Російської імперії наприкінці XVIII на початку XIX ст. Місце краю та села в історичних та міжнародних процесах цього періоду	2 год.
Розділ I. Наш край та село Курисово – Покровське в першій половині XIX ст. <i>(територія, населення)</i>	20 год.
1.1. Територіальний устрій, національний та соціальний склад населення краю та села наприкінці XVIII ст.	3 год.
1.2. Особливості економічного розвитку краю та села в цей період	2 год.

**Красзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості**
навчально-методичний посібник

1.3. Робота з архівними документами (статистичними звітами, матеріалами періодики, витягами з договорів). Практична робота	2 год.
1.4. Заселення краю та нове переселення людей в Курисово – Покровське в першій половині XIX ст.	2 год.
1.5. Життя та побут населення краю	2 год.
1.6. Боротьба народних мас проти кріпацтва в краї та селі в цей період	2 год.
1.7. Колоністи. Їх вплив на соціально-економічний розвиток краю (колонії німців, болгар, сербів, чехів). Робота з історичними документами цього періоду	3 год.
1.8. Підсумковий урок по I розділу. Семінарське заняття «Краї та село в другій половині XVIII ст. – на початку XIX ст.	2 год.
1.9. Усний журнал з історії рідного краю та географії України за темою: «Геополітика краю та села в першій половині XIX ст. (особливості географічного положення, стосунки з сусідами, кліматичні, природні, соціальні аспекти розвитку)»	2 год.
1.10. Соціальний та національний склад міського населення	2 год.
1.11. Розвиток сільського господарства краю в цей період	2 год.
1.12. Містечко Курисово – Покровське. Особливості соціально-економічного та культурного розвитку. (Повідомлення учнів за спогадами очевидців, сучасників, за історичними документами по періоду)	3 год.
1.13. Суспільно – політичний рух в краї та містечку Курисово – Покровському	2 год.
1.14. Розвиток культури в краї та селі	2 год.

**Краєзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості**
навчально-методичний посібник

1.16. Наш край в роки Кримської війни	1 год.
Розділ II. Край та село в другій половині XIX ст.	6 год.
2.1. Особливості соціально-економічного розвитку краю та села в другій половині XIX ст.	2 год.
2.2. Культурне життя Одеси, краю та села в другій половині XIX ст.	2 год.
2.3. Підсумковий урок, який проводиться у формі гри – подорожі «Люби і знай свій рідний край»	2 год.
Всього:	28 год.

Кожна тема курсу складається з двох частин – теоретичної та практичної:

- *теоретична* – це зміст роботи вчителя, виклад теми;
- *практична* – це самостійна робота учнів над темою.

До кожної теми пропонується відповідна література.

Практична частина передбачає різноманітні форми та методи навчання, зорієнтовані на поглиблення вивчення краєзнавчих об'єктів учнями. Але результати роботи учнів будуть успішними тоді, коли вчитель ознайомить їх з методичними рекомендаціями та методичними схемами вивчення даного краєзнавчого об'єкта. Для учнів, що об'єктом краєзнавчої роботи обирають історію села, пропоную таку пам'ятку послідовності вивчення об'єкта:

1. Перша згадка про село.
2. Історичні відомості про заснування й назву села.
3. Здійснення забудови, перші житлові будинки, громадські архітектурні споруди.
4. Перші мешканці села, зростання чисельності населення.
5. Умови життя, заняття, національний і соціальний склад населення.
6. Назви та історії вулиць.
7. Визначні історичні місця села.
8. Зростання житлового фонду, культурних закладів, архітектурної спадщини села.
9. Видатні діячі України – вихідці з нашого села.

**Краєзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості**
навчально-методичний посібник

Підсумком роботи з вивчення історії села є учнівська конференція, творчі роботи учнів, реферати, брейн-ринги, конкурси малюнків «Мое село», альбоми, виступи на святі села «Від Покрови до Покрови», святах вулиць, міні-проекти, презентації учнів, колективні презентації «Моя вулиця».

Цей напрям краєзнавчої діяльності є складним і відповідальним, тому що основний метод його вивчення пошуково-дослідницький. Він вимагає наявності не тільки певної системи знань, а й навичок, практичних умінь роботи з першоджерелами, архівними документами, жителями села.

Отже, використання краєзнавчих матеріалів необхідне не лише для знання історії рідного краю, а й для глибшого розуміння історії України. Викладання історії рідного села, міста, краю на уроках має велику виховну силу, бо торкається не лише розуму учнів, а й їхніх сердець.

РОЗДІЛ 3.

ШКІЛЬНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ – СКАРБНИЦЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ– РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ, ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА – ПАТРІОТА

3.1. Шкільний краєзнавчий музей – центр пошуково-дослідницької роботи

У системі роботи Курісовської школи одним із головних напрямів є виховання любові і дбайливого ставлення до рідної землі, – своєї «малої Батьківщини», її історії, поваги до народних традицій і звичаїв, фольклору, любові до рідної природи. Нема в людини місця дорожчого, ніж те, де вона народилась, землі, на якій зроста...

*Щоб по-справжньому любити рідний край,
« його слід добре знати, необхідно вивчати »
його історію, мову, культуру.*

Тому одним з пріоритетних напрямів патріотичного виховання є краєзнавство, вивчення джерельної бази з історії рідного краю. Краєзнавча діяльність пронизує своїми різноманітними функціями весь освітній процес. У своїй роботі я надаю перевагу дослідницьким комунікативно – діалогічним та моделюючим формам роботи, адже глибоко переконана, що основою краєзнавчої роботи є не засвоєння певної суми знань, а розвиток особистості та опанування продуктивними способами діяльності. Крім того, я максимально використовую особистий досвід учнів, при цьому розвивається їхнє творче мислення, зростає внутрішня мотивація отримання нових знань та навичок.

Саме краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом в сфері матеріальної і духовної культури. Значення краєзнавчої роботи в школі полягає у тому,

щоб віднайти, обґрунтувати і розкрити усю сукупність особливостей, зосереджених на даній місцевості, і подати повну інформацію про життя села в усіх аспектах. Проведення краєзнавчої роботи на уроках історії в школі включає різноманітні форми і методи позакласної роботи, які зорієнтовані на поглиблене вивчення краєзнавчих об'єктів учнями, що є важливим засобом для оновлення змісту шкільної історичної освіти. Одним із важливих компонентів краєзнавчої роботи є діяльність шкільного краєзнавчого музею, де учні досліджують історію рідної школи та рідного села.

З ІСТОРИЇ СЕЛА КУРІСОВЕ. Заснування села Курісово – Покровське припадає на час визволення півдня України від турецько-татарських загарбників. Перші поселенці з'явилися тут у другій половині XVIII століття. Це були селяни, що тікали від кріпацької неволі, відставні солдати та колишні запорозькі козаки.

Перша назва села – Балай походить від однойменної річки.

КУРІСОВЕ,

- до 1921 року – село Курісове - Покровське,
- до 1937 року – село Петрівське,
- з 1937 – село Петрівка – одне з найдавніших сіл Лиманського району,
- з 2016 року – село Курісове.

Село розташоване на Причорноморській низовині в балках, що впадають до Тилігульського лиману. Наше село розташоване в мальовничій місцевості на лівому березі річки Балаю, за 17 км від райцентру. До найближчої залізничної станції Сербка на лінії Одеса – Харків 20 км. Населення – більше 3тис. чоловік.

Територія, де розташоване село Курісове, була заселена і в давні часи, про що свідчать *археологічні знахідки*, що відносяться до епохи бронзи (II-I тисячоліття до н.е.).

Пам'ятки архітектури чи історії (*короткі історичні відомості*):

- Садиба Курисів – зруйнована (1810-1892 рр. забудови);
- Храм Покрови Пресвятої Богородиці – діючий (1824 р.);
- Могила чумака Пилипа – (1843 р.);

- Історична частина села, Іваницева криниця.

Шкільний краєзнавчий музей є одним із важливих компонентів наскрізного процесу виховання підрастаючого покоління, могутнім фактором відродження нації, джерельною базою з історії рідного краю, покликаний творчо осмислити уроки минулого, суть сучасних суспільних процесів, виховання у молоді національної свідомості і самосвідомості й на цій основі підготувати міцний фундамент для відродження і утвердження української національної системи виховання.

Шкільний краєзнавчий музей відкрито в 1997 році

Шкільний краєзнавчий музей відкрито в 1997 році, створено з ініціативи вчителів історії та за результатами пошуково-дослідницької роботи педагогічного, учнівського та батьківського колективів школи.

Сьогодні шкільний краєзнавчий музей є *скарбницею історичної пам'яті, відомих і безцінних скарбниць з історії краю*, є однією з форм розвитку творчої самодіяльності і громадської активності учнів у процесі збирання, дослідження, обробки, оформлення і пропаганди матеріалів з історії природи і суспільства, які мають виховну і науково-пізнавальну цінність.

Мета і завдання музею – сприяти формуванню в учнів патріотизму, розширенню їхнього світогляду і вихованню пізнавальних інтересів і здібностей, розвитку суспільно-політичної активності, виробленню практичних навичок пошуково-дослідницької роботи, вдосконаленню навчально-виховного процесу. Він є базою для здійснення краєзнавчого принципу у навчанні та вихованні школярів.

**Красзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості
навчально-методичний посібник**

10 вересня 2010 р. шкільний краєзнавчий музей отримав «Уніфікований паспорт музею».

Одеська область	
Уніфікований паспорт музею	
Відповідно до наказу № 640 від 04.09. 2006	Код музею Пет К/Н
I	Повна назва музею <i>Петрівський краєзнавчий музей</i>
II	Профіль музею <i>Краєзнавчий</i>
III	Форма власності <i>Комунальна</i>
IV	Засновник, власник <i>Засильноосвітня школа I-III ступенів с. Петрівка</i>
V	Підпорядкування <i>Засильноосвітня школа I-III ступенів с. Петрівка</i>
VI	Заклад, що здійснює методичне керівництво <i>Методичний кабінет відділу освіти Комінтернівської райдержадміністрації</i>
VII	Статус <i>не юридична особа</i>
VIII	Категорія за групою оплати праці
IX	Адреса музею, телефон, факс <i>67512 Одеська область, Комінтернівський район, с. Петрівка, вул. Центральна, 15, телефон 99-41-25</i>
X	Короткі історичні відомості (дата заснування з посиланням на джерела) <i>Музей було створено відповідно до наказу № 160-А від 07.05.1997 р. Свідоцтво про відомчу реєстрацію музею при закладі освіти системи Міністерства освіти і науки України № 15-23 09 грудня 1997 року видане управлінням освіти і науки Одеської обласної держадміністрації. Перереєстрація здійснилася відповідно до наказу № 500 – ОД від 12.09.2008р. Видано свідоцтво № 16 – 23 про реєстрацію музею при навчальному закладі, що перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України управлінням освіти і науки Одеської Обласної Держадміністрації</i>
XI	Структура музею : експозиційна кімната за розділами <ol style="list-style-type: none"><i>1. Заселення краю та виникнення м. Курисово-Покровського</i><i>2. Найдавніші родини села</i><i>3. Заняття і господарство</i><i>4. Культура і побут</i><i>5. Петрівка в ХХ столітті: Велика Вітчизняна війна, освіта, церква, господарство в 30-ті роки</i><i>6. Нумізматыка</i><i>7. Археологічні знахідки Північного Причорномор'я напрями організаційної роботи за секторами: пошукова фондова, експозиційна, просвітницька, екскурсійна.</i>

**ЕКСПОЗИЦІЙНІ РОЗДІЛИ
шкільного краєзнавчого музею**

Краєзнавчий музей складається з **7-и експозиційних розділів.**

Розділ I. Заселення краю та виникнення містечка

Курисово – Покровського.

Джерела розповідають про перші назви села наприкінці XVIII століття: Балай, Ізмайлово – Покровське, Курисово – Покровське. Розкривається зміст відкритого листа про нагородження І.О. Куриса землею – 6 тисяч десятин поблизу Понта, на березі річки Балаю.

Розділ II. Найдавніші родини села.

Розміщені фотографії найдавніших родин: Куриси на терасі замку, родина Каламбетів, Овчаренків, Матярів, Сурженків.

Розділ III. Заняття і господарство.

Статистичні дані за галузями господарства: землеробство, садівництво, тваринництво. Знаряддя праці, якими користувалися селяни в минулому: плуг, рало, ціп, серп, дерев'яні граблі тощо.

Розділ IV. Культура і побут.

Представлені види ремесел: ковальство, гончарство – колекція глечиків, вишивка – колекція рушників, шиття – чоловічий, жіночий та дитячий одяг, в'язання, різноманітні предмети домашнього вжитку.

Розділ V. Петрівка в XX столітті: Велика Вітчизняна війна, освіта, культура.

Представлена колекція елементів одягу, зброї, особистих речей воїнів часів війни, фотографії ветеранів.

Розділ VI. Нумізматична колекція.

Зібрані монети та паперові банкноти різних історичних періодів.

Розділ VII. Археологічні знахідки Ольвії.

Зібрані рештки гончарних виробів Ольвії.

Фонди шкільного краєзнавчого музею укомплектовані історичними пам'ятками, які висвітлюють визначні сторінки історії села, району:

– Загальна кількість одиниць збереження – **460 експонатів;**

– Кількість музейних предметів основного фонду – **130 експонатів.**

Всі експозиції краєзнавчого музею – жива згадка про героїчне минуле, історію рідного села, краю.

Фонди краєзнавчого музею поповнюються шляхом поточного комплектування та збором експонатів групою «Пошук» під час експедицій до місцевих старожилів. У результаті пошукової роботи музей поповнився:

- вишитими рушниками,
- 12-томним виданням «История Второй мировой войны» (Журавльовой М.С),
- стендом «Відлуння минулої війни»,
- гончарними виробами,
- фотографіями,
- предметами побуту,
- бойовим прапором із АТО.

Музей є результатом цілеспрямованої, систематичної творчої пошуково-дослідницької, фондової, експозиційної роботи.

Основна ознака музею – наявність фонду оригінальних матеріалів, раритетів, пам'яток історії та культури (документи, листи, знаряддя праці, предмети побуту, культури тощо).

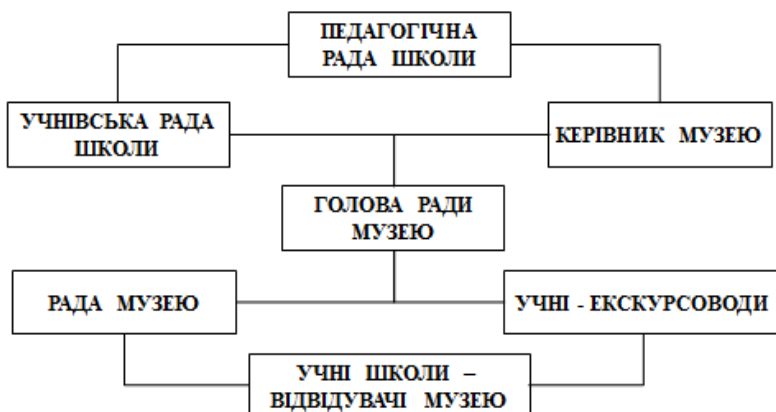
Тематична структура експозицій шкільного краєзнавчого музею має багато спільного з *тематикою програм навчальних предметів: історії, природознавства, фізичної географії, ботаніки, зоології.* При цьому програми передбачають:

- *вивчення природи та історії рідного краю на уроці,*
- *під час практичних занять,*
- *у позаурочний час,*
- *колективно і самотійно.*

Це створює сприятливі умови для активної й систематичної участі в роботі шкільного краєзнавчого музею, а головне – дає змогу широко використовувати матеріали краєзнавчого музею в навчально-виховному процесі.

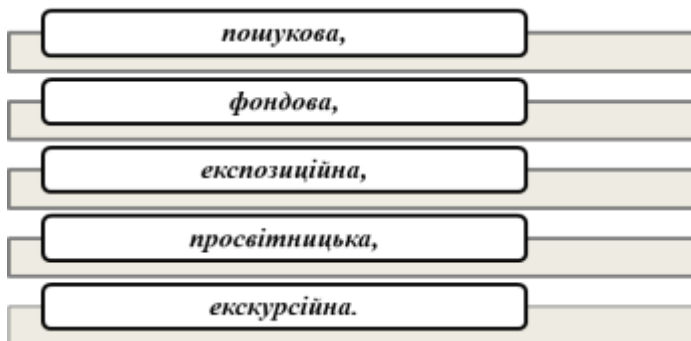
В основі організаційної структури і керівництва роботою музею лежить *принцип самоврядування*. Загальне керівництво ним здійснюють директор школи та заступник директора з виховної роботи, який безпосередньо завідує музеєм, призначений директором з-поміж вчителів-краєзнавців. Спрямовує роботу музею **РАДА музею**, яка обирається на загальних зборах його активу.

Рис. 1. Структурна схема роботи шкільного краєзнавчого музею

Напрями організаційної роботи шкільного краєзнавчого музею за **секторами**: *пошукова, фондова, експозиційна, просвітницька, екскурсійна*.

Рис. 2. Напрями організаційної роботи шкільного краєзнавчого музею

Напрями роботи шкільного краєзнавчого музею:

- Загін «Пошук»;
- Науково – дослідницький напрям;
- Пошукова робота напрям;
- Науково – просвітницький напрям;
- Культурно – освітній напрям;
- Оформлення виставок;
- Екскурсійна робота;
- Участь у конкурсах.

При краєзнавчому музеї діють:

∇ **гурток історичного краєзнавства – керівник Мазур С.І.**

- гуртківці посідають призові місця у всіх історичних конкурсах: *«Скарбнички мого краю – Одещини», «Козацькі скриньки», «Історія України та державотворення», «Історія міст і сіл України»;*
- робота учня 11 класу Сікори Василя *«Козацька стежка А.Головатого від Хаджибею до Ізмаїлу»* була представлена на Всеукраїнський конкурс;
- учениця 10 класу Азарова Анна брала участь у обласній науково-практичній конференції *«Історичні науки – крок молоді у XXI століття»;*

∇ **секція історичного краєзнавства шкільного наукового товариства «Ерудит»,** де учні залучаються до науково-дослідницької роботи, беруть участь у конференціях, конкурсах-захистах МАН, презентаціях проектів та міні-проектів;

∇ **«Калинчина світлиця».**

Використання краєзнавчого матеріалу музею:

- науково-дослідницька робота в шкільному краєзнавчому музеї;
- соціологічні дослідження;
- волонтерська робота;
- екологічні, благодійні акції;
- просвітницька, екскурсійна робота;
- зустрічі в «Калинчиній світлиці»;
- проекти, міні – проекти.

Архівні матеріали, фонди краєзнавчого музею, юні пошуковці використовують у доповідях на районних та шкільних краєзнавчих конференціях.

Рис. 3. Використання краєзнавчого матеріалу музею.

У школі при краєзнавчому музеї активно діє
ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ЗА НАПРЯМАМИ:

- *Організація та створення дієвого механізму функціонування системи патріотичного виховання дітей та молоді;*
- *Військово-патріотичне виховання;*
- *Героїко-патріотичне виховання;*
- *Виховання духовно-моральних цінностей;*
- *Формування здорового способу життя;*
- *Історико-пошукова діяльність;*
- *Пропаганда роботи центру у засобах масової інформації.*

3.2. Напрямки діяльності та форми роботи шкільного краєзнавчого музею

Напрямки краєзнавчих досліджень: *історичне, етнографічне, літературне, географічне, мистецьке.*

Рис. 4. Напрямки краєзнавчих досліджень.

Зупинимось на *характеристиці деяких краєзнавчих напрямків*:

Історичне краєзнавство вивчає історію окремо взятої місцевості та розмаїтого кола об'єктів історії міст, сіл, фабрик і заводів, навчальних закладів, наукових установ, суспільно-політичних рухів, родоводів видатних осіб та ін., які об'єднані територіальною спільністю – краєм. Водночас на історичне краєзнавство покладається надзвичайно важливе завдання – дослідження маловідомих сторінок історії України, регіону, села, позбавлення хибних нашарування на значні пласти нашої історії, сприяння відродження національної гідності українців та формування історичної пам'яті народу, тобто генетичної пам'яті цілих поколінь та кожної людини.

Етнографічне краєзнавство досліджує народну матеріальну й духовну культуру – звичаї та обряди, побут, одяг, усну народну творчість. Завдання цього напрямку – відродження і збереження традицій народу в його регіональному багатоманітті; відродження

та популяризація народних свят, звичаїв і обрядів, народних ремесел тощо.

Літературне краєзнавство вивчає літературний процес рідного краю, досліджує життя видатних земляків-письменників і поетів та ін.

Географічне краєзнавство досліджує рідний край, керуючись основами географічних знань. До важливих його завдань належить повернення історичних, власне автентичних українських географічних назв вулиць, міст та ін.

Таким чином, лише комплексне вивчення різних напрямків краєзнавства дозволить відтворити неповторну картину життя, історії, матеріальної й духовної культури краю.

Велику користь у *засвоєнні учнями матеріалу* дають **історичні екскурсії**, які допомагають конкретизувати і поглибити навчальний матеріал на основі речових та писемних історичних джерел. Загалом екскурсії, як свідчать наукові дослідження, є наймасовішою формою краєзнавчої роботи, тому що допомагають створити правильне відображення минулого, безпосередньо пов'язати знання про нього з конкретними історичними речами, пам'ятками. Інтерес учнів до вивчення теми під час екскурсій є особливо значним.

Вступні екскурсії передують вивченню навчального матеріалу, дають уявлення про зміст розділу, супровідні допомагають його глибше осягнути, заключні – узагальнюють та систематизують теоретичні знання (додаток 1).

Учні школи постійно поповнюють *новими експонатами шкільний краєзнавчий музей, систематизують зібраний матеріал, ведуть пошукову роботу.*

Цінні матеріали зібрані та розміщені у експозиціях Другої світової війни. Вони присвячені ветеранам-землякам, ветеранам – вчителям та героям війни, які воювали на різних фронтах, а також тим, які захищали рідний край. Зокрема, *Чернявському*, іменем якого названо село у Ленінградській області, студенту Петрівського технікуму – *Васі Курки, Героя Радянського Союзу.*

Значне місце у розділах експозицій музею відведено:

- односельцю *Михайлу Святковському*, який загинув в зоні АТО у 2014 році;
- *воїнам-землякам, учасникам АТО*, які захищають територіальну цілісність нашої держави.

У ході історико-красназнавчої акції учнівської та студентської молоді «**Шляхами подвигу і слави**» значна увага активом музею була приділена пошуку нових джерел із історії війни, речових свідочств воєнної доби, документування усних спогадів.

У ході **красназнавчих експедицій** по місцях бойових дій були знайдені експонати, які поповнили фонди музею:

- каска радянська,
- фляга 1942 року,
- кулі гвинтівок німецького карабіну «маузер»,
- гільза крупнокаліберного кулемета 1936 р.,
- бляха румунська та німецька від ремня 1941-1943 р.р.,
- кулеметна стрічка воєнного часу,
- гільза від снаряду,
- саперна лопата воєнного часу,
- каска німецька,
- штикова лопата.

Під час **зустрічей з людьми**, що проживали в селі на окупованій румунськими військами території, у музей передано:

- фронтові листи-трикутники,
- особисті речі,
- предмети побуту односельців.

Змістовна робота проводиться активом музею по **вивченню життєвого шляху односельців – старожилів**. Юні пошуковці зустрічаються, записують спогади: випускниці першого випуску 10 класу – 21 червня 1941 року *Коротішевої К.О.*, дітей війни – *Приймак В.О., Голоти В.М.*, ветерана педагогічної праці – *Родік О.К.*

Вже кілька років учні працюють над **просектами «Моя вулиця»**.

Координаторами проєкту є керівник музею та класний керівник. Спочатку учні обирають вулицю. Потім діляться на групи і розподіляють завдання. Робота триває кілька місяців.

Робота починається з вивчення історії вулиці. Учні дізнаються у сільській раді про рік заселення вулиці її назву. Потім знайомляться із жителями вулиці.

Наступним кроком **учні – статисти** рахують будинки, жителів вулиці та створюють діаграми. Окремо рахують чоловіків, жінок, дітей. Друга група учнів **вивчають професії жителів** вулиці і **також складають діаграми**. Третя група учнів **зустрічаються з творчими людьми** та знайомляться з їх творчістю. Ведуть записи інтерв'ю.

Окрема група **збирає сімейні світлини**.

Група фотографів **фотографує краєвиди вулиці**, будинки у різні пори року. Всі зібрані матеріали систематизуються, редагуються.

Окрема група учнів **створює презентацію**.

Заключним етапом роботи є **захист проєкту**, зустріч з творчою людиною. Такою цікавою була зустріч із самотнім поетом вулиці Житомирської **Вишневецьким Олександром**. Учні розповідали біографію поета, читали напам'ять вірші. Найбільше сподобалися вірші про маму, рідне село, храм, замок, ставок. Зустріч закінчується спільною фотографією.

Красзнавчий музей відіграє головну роль у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді школи та жителів села.

Матеріали музею постійно використовуються у навчально-виховному процесі. Протягом року в музеї проведено понад **50 екскурсій**, на яких побувало більше **400 відвідувачів** району та області.

Актив музею постійно бере участь у підготовці та проведенні **масових заходів**, які проводяться у школі та селі:

- 4 листопада **мітинг – реквієм** на честь загиблого в АТО **Михайла Святковського «Життя мов спалах»**;
- **Вахті Пам'яті** та покладанні квітів до меморіальної дошки **Михайла Святковського**, що на фасаді школи;

- покладанні квітів до пам'ятників воїнам;
- щорічно до Дня визволення с. Петрівка – 4 квітня;
- до Дня Перемоги;
- до Дня скорботи – 22 червня;
- святі села «Від Покрови до Покрови»;
- участь у виставках;
- урочистих вечорах *«Знов білим цвітом вкрилася земля і знов приходить свято Перемоги»*;
- конференціях «Друга світова війна – найбільша трагедія ХХ століття», «Шлях до свободи».

Юні пошуковці постійно підтримують акції *«Пам'ять»*, *«Милосердя»*, відвідуючи ветеранів та дітей війни, воїнів АТО та їх сім'ї.

Активно працює група **«Пошук»** та Рада музею: голова Ради музею – Лисенко О. (10 клас); члени Ради музею: Сікора В. (11 клас), Азарова А. (10 клас), Жилкіна В. (11 клас).

Щорічно музей організує **тимчасові експозиції** в школі. Створюються *тимчасові експозиції, виставки* до урочистих, ювілейних дат та подій:

- щорічно до Дня Перемоги;
- до Дня визволення с. Курісове (Петрівка) – 4 квітня;
- до Дня скорботи – 22 червня.

За підтримки учасника АТО, *голови громадської організації «Воїни АТО Лиманщини» Калюжного Володимира Леонідовича* постійно діє фотовиставка **«Обличчя війни»**.

За підсумками пошукової роботи активістами Ради музею та учнями 7 - 11 класів створено:

- відеоролик **«Історія села»**;
- презентація та буклет **«Сім чудес Петрівки»**;
- презентації **«Моя вулиця»** – Пушкінська, Житомирська, О. Янчева, І. Куриса, Т. Шевченка,
- презентація **«Знамениті люди села»**;
- презентація **«Вчителі – ветерани»**;
- презентація **«Традиції мого села»**;

- презентація «**Краєзнавчий музей**»;
- презентація «**Історія моєї вулиці**»:
 - «Історія вулиці Курисів» – ученицею 8 класу Бакумою Оленою,
 - «Вулиця Центральна» – учнем 8 класу Пушкарем Денисом,
 - «Вулиця Житомирська» – учнями 11 класу Будеянським Дмитром та Сікорою Василем,
 - «Чумацькими шляхами рідного краю» – ученицею 10 класу Мороз Ольгою.

У рамках Всеукраїнської історико-краєзнавчої експедиції «**Історія міст і сіл України**» учні пишуть *творчі роботи та реферати* з історії села різних періодів:

- ∇ «Історія Курисово – Покровського в XIX ст.»;
- ∇ «Знамениті люди села»;
- ∇ «Традиції мого села»;
- ∇ «Вклад І.І. Куриса в культурний розвиток краю»;
- ∇ «Історія моєї вулиці».

Шкільний краєзнавчий музей – це не просто зібрання матеріалів, виставка фотографій і документів, а жива, дійова сила. Тут проводяться:

- *уроки Мужності,*
- *уроки Пам'яті,*
- *зустрічі,*
- *факультативні заняття,*
- *гурткова робота з учнями,*
- *просвітницька робота:*
 - *лекції,*
 - *вікторини,*
 - *брейн-ринги,*
 - *захист учнівських проєктів з історії села, вулиць.*

Щорічно проводиться **День відкритих дверей**, ведеться просвітницька робота в музеї: лекції, вікторини, брейн-ринги.

У краєзнавчому музеї проводяться **тематичні екскурсії**:

- «Герої – земляки»,

- «Героїчні сторінки визволення Комінтернівщини»,
- Музейний урок з історії рідного краю «Заснування села Курісове»,
- Музейний урок з історії України в 10 класі «Голодомор 1932-33 рр.» та ін.

Туристсько-краєзнавчий маршрут Петрівки – розроблено членами гуртка «Історичне краєзнавство». В школі створено та діє наукове товариство МАН «Ерудит». Старшокласники відвідують **секцію історичного краєзнавства**. Це дає їм можливість займатися науково-дослідницькою роботою, а також створенням проєктів:

- «Сім чудес Петрівки»,
- «Створення туристичного маршруту «Зелений туризм»,
- «Балайська долонька»,
- «Книга пам'яті та звитяги»,
- «Моя вулиця».

Створено і діють **туристичні маршрути:**

- «Сім чудес Петрівки»,
- «Тилигульський Регіональний ландшафтний парк»,
- «Петрівський ліс – перлина краю»,
- «Архітектурні пам'ятки села»,
- «Чумак Пилип»,
- «Балайська долонька»,
- «Палац Курисів – архітектурна пам'ятка ХХ століття».

Широко використовуючи краєзнавчий матеріал, учні розробили нові маршрути екскурсії для туристів:

- «Могила чумака Пилипа» – зупинка № 1 – початок маршруту,
- «Петрівське урочище» – зупинка № 2,
- «Замок Куриса» – зупинка № 3,
- «Храм Покрови Пресвятої Богородиці» – зупинка № 4,
- а далі – «Петрівський аграрний коледж»,
- «Старий міст»,
- «Краєзнавчий музей школи»,
- «Іваницева криниця»,

- «Лікарня»,
- «Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський» і Тилігульський лиман».

Перші екскурсії по відомому маршруту вже відбулися.

Учень 10 класу дослідив *історію німецьких поселень*.

Учениця 11 класу розробила *новий екскурсійний маршрут* (одноденний) під назвою «**Культовий маршрут**». До нього ввійшли храми, які знаходяться на **Старокиївському шляху**: храм Іоана Богослова в с. Іванову (Свердлов), храм Великомучениці Варвари в смт. Доброслав, храм Всіх святих землі Української в смт. Доброслав, храм Покрови Божої Матері в с. Курісове, храм Іоана Богослова в с. Покровка Любашівського району. Учениця 9-А класу почала роботу по збору документів і матеріалів з історії храму.

Кожного року гуртківці беруть активну участь у *районному конкурсі учнівських творчих робіт «Село моє, для мене ти єдине»*, їх роботи нагороджені ДИПЛОМАМИ I ступеня:

- ∇ Чернявської Крістіни, учениці 10 класу – «Моя вулиця Шевченка»,
- ∇ Жилкіної Вероніки, учениці 11 класу – «Наш біль і наша гордість».

На районний захист МАН були представлені дослідницькі роботи учнів школи з презентаціями:

- ∇ «Чумацькими шляхами рідного краю»,
- ∇ «Історія села Олександрівка»,
- ∇ «Відвоювання Північного Причорномор'я в Османської імперії: російський чи український фактор».

Учні приймають участь у конкурсах:

- «Село моє для мене ти єдине» – історія школи в селі Петрівка: від парафіяльної до сучасної;
- «Козацькі скриньки» Чорноморське козацьке військо в 1789-1792 рр.»;
- «Ми є. Були. І будемо ми! Й Вітчизна наша з нами» (І. Багрянний);
- «Історія України і державотворення»;

- «Історія міст і сіл України»;
- Районний етап Всеукраїнської історико-географічної експедиції – нарис-опис історії села Петрівка.

Поєднання різних форм і методів позакласної краєзнавчої роботи з вивченням навчальних програм є важливим засобом реалізації оновлення історичної освіти. Застосування різних форм і методів навчання сприяє залученню школярів до пошуково-дослідницької наукової роботи, допомагає розвинути їхній творчий та інтелектуальний потенціал.

Використання краєзнавчого матеріалу дає змогу зробити більш цікавими уроки історії, що, в свою чергу, *сприяє підвищенню рівня навчальних досягнень учнів.*

У школі склалася традиція – *залучення до краєзнавчих проєктів жителів села, батьків учнів.* **Спільна робота з батьками** стимулює пізнавальні інтереси дітей, робить пошуковий процес захоплюючим.

Протягом **тижня Пам'яті**, який проводиться в школі щорічно у квітні до Дня визволення села, я залучила учнів до реалізації проєкту «Війна очима дітей війни». Визначили мету діяльності, склали поетапний план діяльності, розробили опитувальники для дітей війни, записали спогади, проводимо дослідницьку роботу щодо життя дітей на окупованій території, збираємо матеріали про дітей – жертв фашизму, малолітніх в'язнів концтаборів, ознайомилися з законодавством України щодо надання пільг дітям війни та проаналізували виконання нормативно-правових актів.

Таким чином, краєзнавчі проєкти відкривають широкий простір для творчості, самостійної роботи учнів, сприяють формуванню ключових компетентностей, підвищують інтерес учнів до навчання.

Краєзнавчий музей тісно співпрацює із:

- Одеськими краєзнавцями Олегом Северином та Віктором Михальченком, які є авторами книги з історії села «Да будет правда»,
- представниками обласних козацьких організацій,
- місцевим краєзнавцем В. Л. Калюжним, який продемонстрував виставку з приватної колекції речей чумаків та збрुї,

- районною громадською волонтерською організацією «Ватра»,
- громадською організацією «Воїни АТО Лиманщини»,
- радою ветеранів с. Курісове.

На базі музею проводяться **районні та обласні семінари, конференції, зустрічі:**

- районний семінар заступників директорів з виховної роботи за темою «Музейна педагогіка»,
- районний семінар-практикум класних керівників 5-11 класів за проблемою «Шляхи формування громадянських компетентностей школярів. Патріотичне виховання – складова громадянського виховання»,
- районний семінар вчителів української мови і літератури «Компетентнісний підхід у вивченні мови та літератури. Робота з обдарованою молоддю»;
- щорічно, в червні місяці, відбувається конференція учасників експедиції «Куяльницько-Тилигульське межиріччя»;
- обласний семінар методистів РМК географії та економіки, де презентували систему роботи з краєзнавства: захист дослідницьких учнівських проектів школи I ступеня, II та III ступенів.

Робота краєзнавчого музею **висвітлюється в засобах масової інформації:**

- районним та обласним телебаченням,
- районною газетою «Слава хлібороба»,
- «Одесские известия»,
- на сайті школи <http://school-petrivka.jimdo.com/>
- та в соціальній мережі facebook.

→ **«МОЯ КРАЇНА – УКРАЇНА, ОДЕЩИНА – ЇЇ ПЕРЛИНА»**

Учні Курісовської школи – активні учасники *обласного проекту «Моя країна – Україна, Одещина – її перлина»*, їх досвід національно спрямованої, суспільно-корисної діяльності та патріотичних, благодійних справ висвітлено у відеофільмі в YouTube «Моя країна – Україна, Одещина – її перлина» – із досвіду національно спрямованої, суспільно-корисної діяльності одеських

школярів та їх патріотичних, благодійних справ. Відеофільм в YouTube: автор ідеї – Чешенко О.І., дизайн – Герасимчук Н.В. – [Режим доступу] – Україна, Одещина - YouTube<https://www.youtube.com/watch?v=dQXKk-Gk8aQ>

→ **«ОСВІТЯНИ – ДУХОВНИЙ ОБЕРІГ УКРАЇНИ»**

У Всеукраїнському науково-практичному журналі «Директор школи, ліцею, гімназії» № 1-2, 2017 р. презентовано рубрику «Ініціативи освітян, що варті уваги та підтримки» під заголовком **«Освітняни – духовний оберіг України»** головний і науковий редактор журналу *Ольга Іванівна Виговська* презентувала досвід:

«Освітняни Одещини – воїнам АТО:

співдії Курісовської ЗОШ І-ІІІ ступенів та Одеського ОІУВ

«НІХТО не забутий, НІЩО не забуто!».

Управління шкільної освіти
Національний інститут освіти, науково-педагогічний центр

ОСВІТЯНИ – ДУХОВНИЙ ОБЕРЕГ УКРАЇНИ

Укладач Ольга Виговська

АКТУСНІ ВІСНУВАЛЬСЬКІ ІНІЦІАТИВИ

Пам'яті загиблих у Петриківському урочищі

Міжнародний «Берег» на вшанування в цей день пам'яті старшої солдати Світлани Євгенівни Митишкі. Вшанування, який запланує та Україну 04 листопада 2014 року.
На честь Євгенівни укладено АТО створенося книга пам'яті і записки, згодом та виступи-флеш-моу – про всі та у відеоблогі у YouTube «Моя країна – Україна, Одеська» – в інтерв'ю: і директор національного управління

Освітняни Одещини – воїнам АТО: співдія Курісовської ЗОШ І-ІІІ ступенів та Одеського ОІУВ «НИХТО не забутий, НИЩО не забуто!»

«А НЕМАЄ, ТАКОЖЕ МІСЦЕ, ЗНАЧИТЬСЯ»

Зустріч з дітьми – найбільше підтримка для воїнів АТО, на фото-слайдах діти разом з воїнами у Петриківському урочищі. Про це говорив, коли виступав, як співак республіки Ганс Україна – у відеоблогі у YouTube «Одеські діти загиблих воїнів у Петриківському урочищі». Автор ідеї – Курич І.Г., педагог – Ченцова О.Г.

дослідно-педагогічні діяльності педагога запланує та вшанування, вшанування старші. Автор ідеї – Ченцова О.Г., педагог – Гриньович Н.В.

Освітняни Одещини висловлюють жаль на згадку національно-патриотичного висловлення

Воїни АТО: перед дітьми виступи, мають, своїм життям

Зустріч з дітьми – найбільше підтримка для воїнів АТО

Освітняни Одещини висловлюють жаль на згадку національно-патриотичного висловлення

Автор ідеї – Курич І.Г., педагог – Ченцова О.Г., методист Одеського СІУВ

Директор школи, ліцею, гімназії. № 1-2-2017

⇒ Освітняни – духовний оберег України. / Укладач Ольга Виговська. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2017. – № 1-2. – С. 211.

Шкільний краєзнавчий музей нагороджено:

- **ДИПЛОМАМИ** Одеського обласного управління освіти, Одеського обласного гуманітарного центру,
- **ПОЧЕСНОЮ ГРАМОТОЮ** голови громадської організації «Інтелектуальний форум».

«ЗРАЗКОВИЙ МУЗЕЙ» з 2016 року

У 2016 році шкільному краєзнавчому музею присвоєно звання **«ЗРАЗКОВИЙ МУЗЕЙ»** та нагороджено **«ДИПЛОМОМ зразкового музею»** за вагомий внесок у справу виховання учнівської молоді, відродження та примноження культурних надбань та історичної спадщини українського народу, пропаганду пам'яток історії, культури і природи, формування та збереження Музейного фонду України

(Наказ МОН України № 689 від 17.06.2016 р.).

Поєднання різних форм і методів позакласної краєзнавчої роботи з вивченням навчальних програм є важливим засобом реалізації оновлення історичної освіти. Застосування різних форм і методів навчання сприяє залученню школярів до пошуково-дослідницької наукової роботи, допомагає розвинути їхній творчий та інтелектуальний потенціал.

Використання краєзнавчого матеріалу дає змогу зробити більш цікавими уроки історії, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня навчальних досягнень учнів.

ВИСНОВКИ

Майбутнє нашої молоді держави України значною мірою залежатиме від освіченості, ерудованості, рівня культури молоді зміни інтелігенції. Важливе місце в підготовці істориків, етнологів та фахівців інших спеціальностей має краєзнавство. Адже, знаючи історію, в тому числі й історію своєї малої батьківщини, легше з'ясувати, аналізувати причини існуючих нині проблем, з більшою надією на успіх прогнозувати і моделювати майбутнє. Урахування досвіду попередніх поколінь, пам'ять про героїчні та драматичні, а часом і трагічні сторінки минулого може слугувати доброю основою формування нового рівня культури та духовності.

Історичне краєзнавство в школі є одним із джерел збагачення учнів знаннями історії рідного краю, виховання любові до нього, формування у школярів громадянських понять і навиків. Краєзнавство розкриває учням зв'язки рідного краю, свого міста чи села з Україною; допомагає з'ясувати нерозривний зв'язок, єдність того чи іншого куточка з історією, життям країни; відчувати причетність до неї кожного громадянина, кожної сім'ї, визнати своїм обов'язком стати гідним послідовником кращих традицій рідного краю; прагнути поважати, наслідувати кращих його синів та дочок.

Вивчаючи чимало героїчних і трагічних сторінок з історії нашого краю на конкретних прикладах своїх співвітчизників, нове покоління можна заохотити до наслідування своїх героїв-земляків, і уникнення помилок своїх попередників, щоб будувати щасливіше життя у своїй країні. Знання з історії міста, села, району, області допомагають збагатити знання з історії України, бо як з невеликого струмка починається ріка, так історія країни починається і нерозривно пов'язана з історією кожного регіону країни.

Краєзнавча робота дозволяє учням набути навичок роботи з додатковою літературою, першоджерелами, виробити вміння синтезувати, робити висновки, узагальнення. Це забезпечується шляхом проведення занять, передбачених навчальною програмою

Краєзнавчий матеріал як ресурс у формуванні історичної компетентності особистості *навчально-методичний посібник*

(розроблених окремо під той чи інший населений пункт чи невеликий район), творчо-пошукової роботи в рамках дії спеціального гуртка або позакласних занять. Найбільш оптимальними і ефективними формами занять при цьому виступають екскурсія, семінар, проєкт.

Саме краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь всього того найкращого, що витримало випробування часом в сфері матеріальної і духовної культури. Ця скарбниця є тим своєрідним містком, який зв'язує покоління минулі з поколіннями сучасними і майбутніми. Це обов'язково мають пам'ятати вчителі при викладенні історії України в школі.

Отже, використання краєзнавчого матеріалу допомагає вчителю ефективно працювати над формуванням в учнів національної свідомості та історичної пам'яті свого народу, переконувати своїх вихованців у тому, що знання історії рідного краю духовно збагачують кожну особу, виховують нездоланну відданість Вітчизні, вчать шанувати свій народ та інші народи, що здавна пліч-о-пліч жили і працювали в Україні.

Матеріали роботи можуть бути використані при створенні розробок занять під час вивчення історії рідного краю і можуть бути корисними вчителям історії, географії, народознавства, мистецтва, етнографії, початкових класів та керівникам гуртків історико-географічного, туристично-краєзнавчого спрямування і позакласних творчо-пошукових об'єднань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти – Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України.
2. Закон України «Про загальну середню освіту».
3. Історичне краєзнавство Одещини. Одеса.1995. – 67 с.
4. Кушнір В.Г., Кушнір Л.В. Історія України.2004р.Одеса. 1999. – 150 с.
5. Пометун О.І. Методика навчання історії в школі [Навчально-методичне видання] / О.І. Пометун, Г.О.Фрейман. – К.: Генеза, 2009. – 328с.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. «Історії України. Всесвітня історія. 10-11 (рівень стандарту)». Наказ МОН України від 21.02.2019 № 236.
7. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство [Навчальний посібник] / В.Прокопчук /. – К.: Видавництво Кондор, 2011. – 338 с.
8. Самойленко Г.Ф. Основні принципи вивчення краєзнавчого матеріалу / Г.Самуйленко // Історія в середніх і вищих навчальних закладах. – 2005. – №10. – С.17-20.
9. Самойлов Ф. Історія Одещини й Одеси. Одеса. 2006. – 262 с.
10. Сивирин О.Г., Михальченко В.А. «Дабудет правда. Одеса. 2005. – 305 с.
11. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі / Я.Треф'як // Історія в школах України. – 2002. – №1. – С. 33-37.
12. Старожитності Причорномор'я. Одеса . 1995. – 90 с.
13. Уривалкін О.М. Історичне краєзнавство [Навчальний посібник]/ О. Уривалкін. – К.: КНТ, 2006. – 296 с.
14. Шеремет М. Краєзнавчий матеріал на уроках історії України / М.Шеремет // Історія в школі. – 2001. – №11-12. – С. 55-59.
15. Шимон Ю. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України / Ю.Шимон // Історія України. – 2011. – №10. – С. 9-12.
16. Шрамченко О. Краєзнавство як складова змісту шкільної історичної освіти України / О.Шрамченко // Історія в школі. – 2012. – №31. – С. 7-10

ДОДАТКИ

Додаток 1

Урок - екскурсія з історії України (5 клас)

Тема: Курісове – перлина Одещини.

Мета:

- поглибити знання з історії рідного села;
- розвивати і застосовувати набуті вміння і навички;
- виховувати в учнів любов до рідного села, краю, як невід'ємної складової минулого Батьківщини.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу, формування умінь і навичок.

Форма уроку. Урок – екскурсія.

Місце проведення: шкільний краєзнавчий музей.

Епіграф уроку:

«Хто не знає свого минулого,
той не вартий майбутнього,
хто не відає про славу своїх предків,
той сам не вартий пошани»

М. Рильський

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація знань учнів?

- Як називається наше село?
- Чи відомі вам інші назви села?
- Скільки років нашому населеному пункту?
- Які історичні пам'ятки вам відомі?

II. Мотивація навчальної діяльності учнів

Сьогодні у нас незвичайний урок. Ми поговоримо про минуле, яке наблизить нас до нашої рідної землі, села, де ви народилися і живете.

- Як ви розумієте зміст епіграфу уроку?
- Як ці слова на вашу думку можуть бути пов'язані з сьогоденним уроком?

III. Експурсія в шкільному красзнавчому музеї.

Зупинка I. Заселення краю та виникнення містечка Курисово – Покровського.

Заснування населеного пункту припадає на час визволення півдня України від турецько-татарських загарбників. Перші поселенці з'явилися тут у другій половині 18 століття. Це були селяни, що тікали від кріпацької неволі, відставні солдати та колишні запорозькі козаки. Перша назва села - Балай походить від однойменної річки. Курисове, до 1921 року - Курисове - Покровське, до 1937 року - Петрівське, з 1937- Петрівка – одне з найдавніших сіл району, розташоване в мальовничій місцевості на лівому березі річки Балаю, за 17 км від райцентру. До найближчої залізничної станції Сербка на лінії Одеса - Харків 20 км. Населення – 3тис. чоловік.

Територія, де розташоване село Курисове, була заселена і в давні часи, про що свідчать археологічні знахідки, що відносяться до епохи бронзи (II-I тисячоліття до н.е.)

У першій частині назви села Курисово укладено ім'я власника маєтку. Село належало начальнику канцелярії Суворова, а потім правителю по секретній частині при головнокомандуючому – підполковнику Івану Онуфрійовичу Курісу. Його грецькі предки переселилися в Російську державу ще за Олексія Михайловича і осіли в Ніжині. Іван Онуфрійович народився в 1760-му році і зробив хорошу військову кар'єру. Його батько Онуфрій Курис був сотенним городовим отаманом. Потім він був зарахований до Полтавського малоросійського полку, який, разом з частиною Миргородського полку увійшов до складу новоствореної Новоросійської губернії. З 1782, у зв'язку з введенням регулярних полків замість козачих, Онуфрій Курис стає армійським прапорщиком. Його син, Іван Онуфрійович, майбутній господар Курисово – Покровського, почав службу в 1773 у Дніпровському піхотному полку рядовим. У 1780-му він був призначений на місце служби в Кременчук, тимчасову столицю краю, і це визначило його подальше життя. У цивільному чині реєстратора він пропрацював

у Найсвітлішого два роки, вивчив канцелярську справу досконало, а також всі "підводні течії". У 1784 Іван Курис повернувся на військову службу в Малоросійський Полтавський полк сотенним.

У 1786 р. він уже в чині капітана. Там незабаром і сталося головна подія в житті Курисів - знайомство з Суворовим. Разом з Суворовим Іван Курис брав участь у знаменитій Кінбурзькій битві у вересні 1786 і проявив там неабияку хоробрість і мужність. Після цього Суворов наблизив до себе молодого капітана. При взятті Очакова Курис вже секунд-майор. У битві при Фокшанах Курис командував двома козацькими полками. У 1790-му, при Ізмаїлі, Курис - правитель справ канцелярії Суворова з секретної частини. За доблесні подвиги в Ізмаїльській битві Іван Онуфрійович був зведений в підполковники. 2 квітня 1790 його нагородили орденом Володимира 4-го ступеня, а у вересні 1793 - привітали з вищою військовою нагородою Російської Імперії - Орденом Святого Георгія (III-го ступеня). Статус кавалера Георгіївського хреста означав спадкове дворянство. Тоді ж підполковнику і були даровані землі «в новопридбаною від Порти Оттаманскої області по праву сторону річки Тілігула, при гирлі річки Балая і по обидва боки яру Балайчук шість тисяч десятин» - з Відкритого листа від губернатора Катеринослава В. Каховського від 24 лютого дня 1793. 53 переселенці з Харківського маєтку Курисів (Луциківка) і селян-втікачі з кріпаків були першими його жителями. У степу і на схилі гори був висаджений ліс і розбитий парк.

Зупинка II. Найдавніші родини села.

Світлини родин початку XX століття: родина Курисів, родина Кушнір, родина Сурженків, родина Ліненків, родина Матярів. Ці родини ведуть свій початок від переселенців із села Луциківка Лебединського повіту Харківської губернії, де Курис мав маєтності.

Зупинка III. Заняття і господарство.

Розвивалось землеробство: із зернових культур сіяли озиме жито, ярове жито, єгипетське жито, озиму пшеницю, ячмінь чорний, гірка ярова і озима.

Скотарство. За статистичними даними кінця 19 століття у господарстві було 333 воли, 322 корови, 394 биків і теличок. 311 робочих коней, 68 лоша́т, 383 свині угорської породи, 105 простих овець, 12000 тонкорунних овець, 157 кіз, 5 верблю́дів.

Садівництво і лісонасадження: фруктовий сад займав 16 десятин. Яблуні – 212 сортів, груші – 252 сорти, а також абрикоси, сливи, вишні, персики, виноград – 63 сорти, кизил, башмала, смородина, агрус, горобина, ліщина, волоські горіхи.

У маєтку Курисів оранжереї тропічних рослин: пальми, фініки, орхідеї, кактуси, папоротники, фуксії, герань, мірти.

Лісонасадження: акація, ясен, гледичія - 60 десятин, дуб, клен, липа, верба, сосна, береза.

Ремесла і промисли:

Гончарство: побутовий посуд – миски, полумиски,ринки, горщики-борщівники, кашники-барильця, куманці; декоративний посуд, оздоблювальні плитки-кахлі, будівельні матеріали, дитячі іграшки.

Ткацтво: полотно, рядна, гобелени.

Ковальство: сокири, мотики, лопати, наральники.

Деревообробні промисли.

Бондарство: млинові жорна, точильні бруски, колодязні жолоби, корита для напування худоби, котки для розбивання грудок на полі, камінь.

Розвивалось чумацтво: перевозили сіль і крам.

Представлена колекція гончарних виробів, знаряддя праці.

Зупинка IV. Культура і побут.

Представлена колекція вишитих рушників різної техніки, жіночий, чоловічий і дитячий одяг, а також частини ткацького верстата, решето, коромисло, прядка, рублі, куделя, веретена.

Зупинка V. Петрівка в XX столітті.

Особливе місце в розділі займає період Другої світової війни, де представлена колекція елементів одягу, зброї, особистих речей воїнів часів війни, листи – трикутники, фотографії ветеранів, стенди з фотографіями ветеранів-земляків, ветеранів - вчителів та героїв війни, які воювали на різних фронтах, а також тим,

які захищали рідний край. Зокрема, Чернявському, іменем якого названо село у Ленінградській області, студенту Петрівського технікуму - Васи Курки - Героя Радянського Союзу. На початку серпня 1941 року село захопили гітлерівці. Почались чорні дні окупації. Фашисти знищили сім'ї Є. Файнгерта, Ш. Пройде, М. Лабінського, схопили колгоспних активістів Г.І. Шевченка, В.А. Гнилобокого, Ф.І. Поліщука, П.І. Неліна, Г.С. Голубенка та інших. Багато лиха завдали окупанти селу. Вони пограбували млин, маслоробню, вивезли в Німеччину сотні голів худоби і тисячі тон хліба. Збитки завдані селу, обчислювалися сумою 8 млн. карбованців.

Зразки мужності і патріотизму виявили петрівчани - фронтовики. 130 мешканців села полягло в боях за Батьківщину. Ратні подвиги 177 воїнів відзначено орденами і медалями Радянського Союзу; серед них - гвардії полковник Є. М. Горобець, нагороджений 8 орденами і 6 медалями, М. І. Подольський - 2 орденами і 5 медалями, М.А. Бурмага - 3 орденами і 3 медалями. Захищаючи Ленінград, смертю героя загинув житель села, гвардії лейтенант І. П. Чернявський. Його посмертно нагородили орденом Вітчизняної війни I степеня. Рішенням Ленінградського облвиконкому іменем Чернявського названо одно з сіл області.

4-го квітня 1944 року Петрівку визволили частини 61-ї гвардійської, 333-ї і 244-ї стрілецької дивізій 3-го Українського фронту. Свято бережуть її жителі пам'ять про своїх визволителів. У центрі села височить пам'ятник героям Великої Вітчизняної війни. Його встановлено на могилі 8 воїнів, які полягли в боях за визволення села.

Зупинка VI. Герої України.

Зверніть увагу на експонати з Майдану та Сходу. На стенді розміщені світлини шести воїнів району, які віддали своє життя за Україну. Серед них випускник нашої школи Михайло Святковський, який загинув в зоні АТО у 2014 році, воїни-землякам, учасники АТО, нині ООС, які захищають територіальну цілісність нашої держави.

IV. Домашнє завдання.

1. Підготувати коротку розповідь про пам'ятники, пам'ятні місця чи споруди, пов'язані з історичними подіями у нашому селі?

2. Які легенди, перекази бережуть історичну пам'ять про події нашого села, краю?

V. Підсумок уроку.

Кросворд

Додаток 2

Урок з історії України (9 клас)

Тема: Наш край у другій половині XIX ст.

Мета: узагальнити знання, отримані при вивченні теми «Культура України в другій половині XIX ст.», продовжувати формування умінь і навичок складання міні-проектів, робити порівняння; розвивати інтерес до історії, виховувати любов до рідного краю, села, шанобливе ставлення до видатних діячів нашого краю другої половини XIX ст.

Обладнання: таблиці, виставка книг, картин, учнівських робіт, портрет І.І. Куриса, музичне забезпечення: Гімн України «Ще не вмерла України», уривок із опери «Запорожець за Дунаєм».

Тип уроку: урок поглиблення знань

Структура уроку

- I. Мотивація навчальної діяльності.
- II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.
- III. Робота в групах: складання міні-проектів.
- IV. захист міні-проектів.
- V. Підсумок уроку.
- VI. Домашнє завдання.

Епіграф уроку:

Не ганьбімося перед світом,
шануймо і бережімо своє!
Від кожного з нас залежить,
знеславимо чи прославимо
Ми свій народ.

Степан Д.

Проблема уроку: Доведіть, що містечко Курисово Покровське прогресивно розвивалося в другій половині XIX ст.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності. Вступне слово вчителя.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

1. Хронологічна розминка. Назвіть:

- дату скасування кріпосного права;
- реформи в Російській імперії;
- хто і коли видав Емський указ;
- Валуєвський циркуляр;
- відкритий Новоросійський університет;
- дата написання вірша «Ще не вмерла Україна».

2. Робота в групах за вибраним завданням – 3хв.

Лідер кожної групи вибирає завдання для групи по галузях культури другої половини XIX ст.: освіта і наука, література, музика, театр і драматургія. В розділі «Музика» учні четвертої групи отримують завдання назвати твір який звучить і його автора. За допомогою уявного мікрофона, кожен учень групи називає лідера даної галузі культури.

3. Коротке повідомлення учня про розвиток м. Одеси в другій половині XIX ст.

III. Робота в групах: складання міні-проектів.

Вчитель оголошує проблему уроку.

Учні класу об'єднані в чотири групи по 4-5 чоловік.

Кожна група отримує пам'ятку «Як написати міні-проект», використовуючи метод «Прес» і пам'ятку «Як захистити міні-проект».

Складання міні-проектів (10 хв.) здійснюється за такими темами:

- 1 група – Іван Іраклійович Курис – видатний дворянин, колекціонер, громадський діяч;
- 2 група – розвиток господарства в м. Курисово – Покровському в другій половині XIX ст.;
- 3 група – культура, лісонасадження і садівництво;
- 4 група – культура і духовне життя в м. Курисово – Покровському.

IV. Захист міні-проектів.

Учень групи - доповідач захищає проєкт, використовуючи портрети, таблиці, порівняння. Робить висновки, висловлює своє ставлення до проблеми уроку.

Учні всіх груп уважно слухають і записують цікаві факти, події, дати.

V. Закріплення нових знань і вмінь учнів.

Пропонуються два варіанти проведення цього етапу уроку.

Варіант I

Даний етап уроку можна присвятити обміну враженнями від почутого і побаченого на уроці. Учні по черзі діляться своїми враженнями, починаючи свою відповідь словами:

- мені сподобалось...,
- мене вразило...,
- я вперше дізнався..., тощо.

Варіант II

Гра-експромт «Красзнавець».

Умови гри. За бажанням учнів або вчителя обирають декілька красназців.

Кожен учень класу задає по одному запитанню. Переможе той, хто дав більше правильних відповідей.

VI. Домашнє завдання

1. Опрацюйте записи в зошиті.
2. Закінчіть роботу над таблицею «Наш край у другій половині XIX ст.».
3. Підготуйтеся до тематичного оцінювання за темами

«Західноукраїнські землі в другій половині XIX ст.»,
«Культура України другої половини XIX ст.».

VII. Підсумок уроку.

Додаток 3

Урок – суд з історії України (10 клас)

Тема: Колективізація і розселення народу України.

Мета: поглибити знання учнів з процесу проведення колективізації в Україні, її наслідками для розвитку сільського господарства; закріплювати вміння учнів аналізувати, співставляти, узагальнювати історичні факти, події, документи. Вести пошукову роботу. Виробляти вміння відстоювати свою точку зору, поважати думку опонентів; виховувати інтерес до історії рідного краю, негативне ставлення до будь-яких проявів насилля. Зацікавити учнів професіями судді, прокурора, адвоката.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Вчитель. В Одеському архіві збереглися матеріали, які свідчать про цей період. 10 вересня 1920 року в Одеський уїзд-ревком було відіслано прохання 9 селян Курисово – Покровського, яких місцева влада визнала куркулями, де вони писали про те, що ніхто із них не заслуговує на подібне звання куркуль. У кожного велика сім'я, в кожного нестаток землі. Цей нестаток ми поповнили із поміщицької землі, плату йому за це добру віддали. Таким чином ми також є експлуатованими. Ніколи ми не користувались чужою працею, а працювали всією сім'єю. До прохання додаються список сімей і землі селян.

II. Організаційні питання:

- а) пригадати умови гри;
- б) розташувати дійових осіб.

III. Хід гри

Секретар суду. Встати! Суд іде!

Суддя. Слухається справа №1 у звинуваченні колективізації.

Колективізація звинувачується:

- в деградації сільськогосподарського виробництва;
- в порушенні балансу в розвитку промисловості і сільського господарства;
- у фізичному винищенні найбільш кваліфікованої частини сільськогосподарських працівників;
- у люмпенізації селянства;
- у голодоморі 1932-1933 років.

З'ясуємо особу підсудної. Підсудна, ваша повна назва?

Колективізація. Колективне ведення сільського господарства.

Суддя. Рік народження?

Колективізація. 1925 рік, але тоді я була дуже хвороблива. А з 1929 року я виросла, почала діяти на повну силу.

Суддя. Місце народження?

Колективізація. Москва. XIV Всесоюзна партійна конференція, друге дихання відкрилося на листопадовому (1929р.) Пленумі ЦК ВКПБ (б).

Суддя. Ваші батьки?

Колективізація. Ідейний наставник Сталін.

Суддя. Чи є запитання до підсудної у державного обвинувача?

Прокурор. Ні.

Суддя. У захисту?

Адвокат. Ні! Але прошу врахувати всі заслуги підзахисної протягом всього її життя, і сьогоднішні. Оскільки, ваша честь, названа лише негативна сторона, про позитивну замовчено.

Суддя. Суд все врахує. Підсудна, чи визнаєте ви себе винною у названих злочиннях?

Колективізація. Не повністю. Майже через 20 років після самого народження у загальній декларації прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року було записано: «Всі люди народжуються вільними в своїй гідності та справах». Я

значно раніше почала задумуватися, чому на селі була така різниця в соціальному стані селян?

Бідняки самі об'єднувалися в колгоспи, тому що не мали чим обробляти землю. У 1928 році нараховувалося 12042 колгоспи. Держава надала їм допомогу.

Чому ви говорите про деградацію сільського господарства? Якщо на початку 20-х років головними знаряддями були плуг, серп та ціп, на початку 40-х в колгоспах і радгоспах працювало 100 тисяч тракторів, 33 тисячі комбайнів, 550 тисяч автомашин. Врахуйте сюди ще 4 роки війни. Колгоспи були основними постачальниками хліба, м'яса, молока. Так, були в мене прорахунки, недоліки. Та всі ви знаєте прислів'я «Хто не робить, той не помиляється».

Суддя. Тепер заслухаємо свідків. Запрошується свідок від групи бідняків. Свідок, чи знаєте ви, що неправдиві показання, перекручення фактів, дат, головних історичних подій і понять вплинуть на вашу оцінку?

(Ці слова суддя говорить до всіх свідків).

1-й свідок. Так, я знаю. Я буду говорити правду і тільки правду. Ми дуже вдячні колективізації. Це вона допомогла нам вижити. У 1927 р. кожен третій селянський двір міг загинути. У нас не було чим обробляти свою землю. І тільки дякуючи державі ми змогли вижити. Нас звільнили від сплати грошового податку, для нас були організовані МТС, які допомагали обробляти землю. І не тільки це. Наші діти дістали змогу навчатися безкоштовно в школі, для нас були організовані хати – читальні, сільбуди, могли здобути професійну освіту. То в чому ж тоді звинувачується Колективізація? Її слід виправдати.

Суддя. Запрошується свідок від заможних селян.

1-й заможний селянин. Головне вістря «класової боротьби» було спрямоване проти нас, «куркулів», яких передбачали знищити, як буржуазний клас. Було встановлено категорії «класових ворогів на селі». До I категорії належали найбільш заможні. Більшовики назвали нас ворогами радянської влади. Це такі сім'ї: Горобець Григорій Максимович, Швачеч Терентій Олексійович, Ващенко

Андрій Платонович, Стояненко Савелій Григорович, Щербина Зіновій Андрійович, Горобець Тихон Іванович, Тодоренко Петро Захарович, Попсуйко Ісаак Гаврилович, Ярчук Трохим Олексійович. Але хіба ми вороги, якщо моя сім'я з ранку до вечора працювала: вчасно сіяла, збирала врожай. Були у нас і наймити, але ж НЕП дозволив нам їх наймати. Наймитам ми платили, а вони мали змогу прогодувати свої сім'ї. Всіх, хто належав до I категорії, заарештували і засадили до Сибіру, на Північ. 60 тисяч сімей – така цифра була встановлена прибічниками Сталіна. Я вимагаю покарати Колективізацію.

Суддя. Запрошується свідок від заможних селян.

2-й заможний селянин. Я належав до II категорії селян, які підлягали заслання у віддалені райони. До II категорії належало 150 тисяч сімей. Ми були позбавлені права жити і працювати на землі своїх батьків. Ось селянин Й.Й. Безпалко звернувся до ВУЦВК:

«Я, відповідно до постанови Оріхівської селищної Ради на Дніпропетровщині, підлягаю виселенню на Соловки, як син колишнього куркуля - батька. До революції мені було 16 років, я ще не мав розуміння дорослої людини про право власності та експлуатації людини людиною. З 1922 по 1929 рік обкладався нормальним сільськогосподарським податком, жив самостійно і не позбавлявся виборчих прав. І лише в 1929 році до мого сільськогосподарського податку було додано 50%, я всього заплатив 97 крб. Таким чином ця цифра й обставини свідчать про те, що в мене не куркульське, і що я старої куркульської ідеології по своїй молодості ще не міг засвоїти, а засвоїв зовсім нову течію трудового народу, якої я і досі дотримуюся протягом 12 років.

Якщо батько мій вважався експлуататором, то я за це не повинен нести кару, бо я особисто не був експлуататором і нічого спільного з ним не маю.

А тому прошу суд звернути увагу на неправильне виселення мене на Соловки».

Суддя. Запрошується свідок від селян – середняків.

Селянин – середняк. Я також був розкуркулений і попав до III групи, яка підлягала розселенню у спец поселеннях по місцю проживання. Спочатку незаможні селяни і більшовики уклали з нами спілку, ми їх в усьому підтримували. А пізніше і нас оголосили ворогами радянської влади і розкуркулили. Навіть самі партійно-радянські контрольні органи УРСР описали зловживання владою під час колективізації та розкуркулення 5 квітня 1930 року. Послухайте документ.

«Могильов – Подільська округа.

З боку керівників Барського району були припущені перекурчення під час проведення розкуркулення. Під час опису куркульського майна з 289 господарств 45% припало на середняцькі. Ніякої масової підготовчої роботи у зв'язку з колективізацією не проводилось, між тим лише за сім днів було колективізовано 3841 господарство. Такі «успіхи» району були досягнуті завдяки залякуванню, арештам та іншим засобам тиску та адміністративного впливу». Як бачите це визначають самі комуністи.

(Суддя викликає свідків, які звинувачують або захищають Колективізацію. Постають питання про голодомор 1932 – 1933 років, закон «про п'ять колосків» використовують художні документальні твори, документи).

Суддя. Слово надається адвокату.

Адвокат. Хочу звернути увагу суду, що свої найбільші прорахунки Колективізація зробила в ранньому віці. Таке явище, як колективне ведення сільського господарства не було раніше відомим у світі. Колективізація не знала, як діяти, що робити. Всі її перекурчення, недоліки не від злого умислу, а від незнання. (Наводить цифри врожайності в колгоспах). Виходячи з сказаного вище. Прошу суд зменшити міру покарання.

Суддя. Слово має прокурор.

Прокурор. Політика розкуркулення перетворилася на засіб боротьби з усіма селянськими господарствами, які не впоралися з державними хлібозаготівельними нормами. Всього було

розкуркулено до 15% селянських господарств, вислано адміністративно 20% населення.

У 1935 році було введено в дію закон по охороні соціалістичної власності на селі, який в народі відомий як «закон про 5 колосків». Згідно з законом, найменша крадіжка каралася розстрілом або 10 роками таборів.

Амністія була заборонена. Тільки за 5 місяців дії закону було розстріляно 2000 чоловік, ув'язнено у таборах 55 тис. чоловік. Основними підсумками сільськогосподарського виробництва була повна дезорганізація сільськогосподарського виробництва:

- збір зернових зменшився до рівня 1921 р.;
- скоротилося поголів'я великої рогатої худоби у 2 рази, свиней у 2,2 рази;
- порушення балансу у розвитку сільського господарства і промисловості призвело до хронічного відставання аграрного сектора;
- фізичне знищення найбільш кваліфікованої частини сільськогосподарських працівників;
- голодомор 1932-1933 років.

Така політика забезпечувала встановлення економічного, політичного контролю радянської влади над селянством. Це був повний відступ більшовиків від проголошених тоталітарного режиму та адміністративно - командної системи. Я прошу покарати Колективізацію.

Суддя. Колективізація, ви маєте право на останнє слово.

(Колективізація наводить цифрові матеріали про забезпечення населення продуктами харчування, сировиною для харчової, легкої, текстильної промисловості).

Суддя. Ми розглянули багато фактів, документів, які дають можливість винести необхідне рішення.

Секретар суду. Суд іде на обдумування рішення.

(вчитель проводить оцінювання учнів).

Секретар суду. Встати! Суд іде!

Суддя. При детальному вивченні справи і при врахуванні всіх зауважень, пропозицій з боку прокурора і адвоката, суд виносить рішення:

«Колективізація звинувачується в деградації сільського виробництва, в порушенні виробничого балансу між сільським господарством і промисловістю, у фізичному винищенні найбільш кваліфікованої частини сільськогосподарських працівників, люмпенізація села, у викачуванні грошей з села, в голодоморі 1932 – 1933 років.

Враховуючи те, що колгоспи і сьогодні є основними виробниками продуктів харчування, сировинними базами для текстильної, переробної промисловості, суд виносить свій вирок:

1. Вселюдно осудити методи проведення колективізації, організаторів злочинних дій.
 2. Розкрити народу України всю суть наслідків, які потягла за собою колективізації, організаторів злочинних дій.
 3. Колективним господарствам поступитися місцем іншим формам організації виробництва, сприяти існуванню всіх форм власності.
 4. Написати правдиву історію Колективізації.
- Рішення суду остаточне і оскарженню не підлягає.

Підсумок уроку.

Додаток 4

Презентація-захист міні - проєктів «СІМ ЧУДЕС ПЕТРІВКИ»

(позакласна робота, для учнів 6-х класів)

с. Петрівка перейменовано на с. Курісове Лиманського району

Мета: продовжити дослідження історії пам'яток села; розвивати навички обробки, оформлення та захисту зібраних матеріалів; активізувати інтерес до історії рідного краю, формувати національну свідомість, сприяти вихованню поваги до історії та

культури рідного села, любові до рідної землі, свого народу, вчити пишатися своїм народом, відчувати себе його часткою; виховувати в школярів бажання берегти все живе на землі, вчити любити Україну, виховувати культуру спілкування, уміння взаємодіяти та працювати в команді.

Форма: захист проєктів, бесіда – діалог.

Місце проведення: шкільний краєзнавчий музей, стенди з ілюстраціями художників А. Ободовського та О. Северина.

Обладнання: карта України, карта Лиманського району, мультимедійні засоби, мультимедійні презентації, таблиця «Ромашка», дерево очікувань, матеріали пошукової та дослідницької роботи попередніх років.

Учасники: учні 6-х класів, батьки, гості.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Вступне слово вчителя:

Доброго дня, шановні учасники та гості!

Кожна людина найбільше любить той край, де народилася і живе. Наше з вами життя починається з села Петрівки, з Одещини. Кожен пишається своєю рідною землею, завжди хоче сказати про неї найкраще.

Презентація, слайди з краєвидами села Петрівки.

Звучить пісня «Петрівка». Слова і музика М. Слободанюка.

Ген, ліс під горою щось мріє.
Лиман вдалині голубіє.
Між ними село у долині.
Немало таких на Вкраїні.
Петрівка! Петрівка!
Ось рідна домівка.
Лелека над замком курличе.
І де б не були ми,
Та завжди додому
Село, мов матуся, покличе.

М. Рильський писав: **«Щоб любити рідний край, треба його знати».**

Довідка. **Наше село Петрівка** розташоване на Причорноморській низовині в балках, що впадають в річку Балай та до Тилигульського лиману. Клімат помірно континентальний. Середня температура січня -2° С, липня $+22^{\circ}$ С. Поблизу села створено загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення Петрівський та орнітологічний заказник загальнодержавного значення Коса Стрілка.

Станом на 1886 у містечку Курісово - Покровське, центрі Курісо – Покровської волості Одеського повіту Херсонської губернії, мешкало 570 осіб, налічувалось 115 дворових господарств, існували православна церква, школа, паровий млин, 8 лавок, постійний двір. За 5 верст – трактир. За 7 верст – трактир, постійний двір, лавка. За 10 верст – лютеранський молитовний будинок, лавка. За 15 верст – православна церква, римокатолицький молитовний будинок, 4 лавки.

Після революції помістя Курісів зазнало пограбування, останки поміщиків були викинути з сімейного склепу в поле.

У 1921 році село перейменовують в Петровське, на честь голови ВУЦВК Г. І. Петровського. У маєтку розташовується сільськогосподарська школа.

З 1937 року Петровське стає Петрівкою.

Демонстрація матеріалів пошукової та дослідницької роботи попередніх років.

Вчитель: З великим задоволенням запрошуємо Вас помандрувати нашим мальовничим селом Петрівка. Історія відкрила людству *сім чудес світу*. А в нас, у Петрівці, також є **свої сім чудес**, про які вам сьогодні розкажуть *учасники творчих груп при шкільному красзнавчому музеї*.

⇒ **Вправа «Дерево очікувань»**

Вчитель: Про що ж піде мова? Про що ви хочете дізнатися?

Учні записують на листочках свої очікування, читають.

Прикріплюють листочки на дерево очікувань.

Вчитель: А познайомлять Вас з **чудесами Петрівки** наші шестикласники.

То ж почнемо із невеличких загадок. Кожна група по черзі опише своє чудо Петрівки, не називаючи його, а ми з Вами відгадаємо про що йде мова.

ЗАГАДКИ ПРО СІМ ЧУДЕС ПЕТРІВКИ

По мірі відповідей учнів, розкривається таблиця «Ромашика», на якій кожна пелюстка – це розкрите чудо Петрівки.

1-а загадка: Тиша. Кам'яна вежа, а на ній лелече гніздечко. Герб зі словами «Да будет правда!». Не споруда, а пісня у камені.

Відповідь: Курисівська садиба.

2-а загадка: Наша святиня, світла, тиха, чиста. Тут можна помовчати, подумати, вернути собі радість, впевненість. Відчути, як Божа Матір захищає тебе своїм покровом.

Відповідь: храм Покрови Пресвятої Богородиці.

3-я загадка: Солов'їний спів. Шепіт дерев і кущів. Пахощі квітів і трав. Сполохане зайчєня. Крик фазана. Солодкий щем у серці.

Відповідь: Петрівське урочище.

4-а загадка: Двоповерхова споруда. Гамір. Веселий сміх. Дівчатка з бантиками. Хлопчики з краватками. Подивися – і на душі любо, радісно.

Відповідь: наша Петрівська школа.

5-а загадка: Тихий прибій. Клекотання птахів, які залишаються тут навіть на зимівлю. Велика кількість лікарських трав. А, може, хтось рибки хоче? Наловить.

Відповідь: орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Коса Стрілка».

6-а загадка: Крим. Сіль. Далека-далека дорога. Зоряний шлях, який підказував мандрівникам дорогу.

Відповідь: могила чумака Пилипа.

7-а загадка: Про неї співають пісні, складають легенди. Біля неї призначали побачення. А вночі в ній можна побачити зорі.

Відповідь: Іванищева криниця.

Вчитель: Ось ми назвали і побачили наші сім чудес. А тепер кожна творча група познайомить нас зі своєю **проектною роботою «Наше Петрівське чудо»**.

**Презентація проєктних робіт
«НАШЕ ПЕТРІВСЬКЕ ЧУДО»**

Перше чудо Петрівки – Курисівська садиба

I творча група: Презентація першого Петрівського чуда, яка супроводжується показом слайдів

Курисівська садиба є одним із чудес мого села. З якого б боку не їхати старим київським шляхом, звідусіль видно шпилі споруди. Збудована вона родиною Курисів, що були греками за походженням, але прийняли російське підданство. За бойові заслуги

Іван Онуфрійович Курис одержав землі на півдні України, розбудував на них село-містечко, а його прикрасою став будинок власника, збудований у мавританському стилі.

Жителі села й округи називають його просто – замок. Можливо, через стрункі вежі із золотоверхими шпилями, можливо, через те, що як і в лицарських замках середньовіччя він має свій герб. Ним є лев, що твердо стоїть на двох лапах, тримаючи пальмову гілку. На гербі записані слова, що стали девізом життя Курисів: «Да будет правда!».

Для будівництва палацу-садиби поміщик привіз до свого маєтку каменотесів, теслів, будівельників. Це були сім'ї найдавніших родин – Данилків, Коваленків, Сурженків. Проект архітектурного ансамблю розробив архітектор Толвінський. Будували споруду 18 років. Будинок Курисів мав 78 кімнат. Рожева – із дзеркальними стінами і кольоровим паркетом була призначена для дам, що любили помилуватися собою перед балами. Вражала розмірами бальна зала, велика бібліотека, домашній театр і навіть домашня церква.

**Красзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості**
навчально-методичний посібник

Старожили розповідали, що стелею у палаці був акваріум з чудернацькими рибками. Син Куриса – Іраклій Іванович у садибі розмістив колекцію рідкісної старовинної зброї.

Прикрасою садиби були штучні озера, де плавала форель, квітники, оранжереї тропічних рослин, фонтани, альтанки. У парку біля замку знайшли притулок статуї, серед моря квітів гуляли пави, в озерах плавали гарні білі лебеді. За легендою, для будівництва садиби використовували спеціальний будівельний розчин – цемент, що замішували на курячих яйцях. Кажуть, з усієї округи до поміщицької садиби несли кошики з яйцями.

Трагедія трапилася злощасної червневої ночі 1990 року. У ту ніч під гучні гуркоти грому почався звичайний літній дощ. Скільки їх було в житті замку! Навколо, до речі, немало вищих будівель і дерев, але фатальний удар блискавки довівся саме у верхівку однієї з башт замку. Звістка про пожежу швидко промайнула по селу і до приїзду пожежних люди самовіддано намагалися самостійно гасити стихію. Вогонь жадібно злизав все перекриття замку, повністю знищив внутрішнє вбрання і майно. Очевидці розповідають, що дерев'яні конструкції продовжували тліти ще цілий тиждень.

З того дня пройшло більше 30 років, але і по сьогоднішній день ця споруда залишається унікальною архітектурною пам'яткою. *Демонстрація матеріалів пошукової та дослідницької роботи попередніх років.*

Друге чудо Петрівки –

Храм Покрови Пресвятої Богородиці

II творча група: Презентація другого Петрівського чуда, яка супроводжується показом слайдів.

У нашому селі є велика святиня – це храм Покрови Пресвятої Богородиці.

У 1793 році був побудований дерев'яний молитовний дім.

І тільки в 1824 році Іван Онуфрійович Курис побудував тут красивий Покровський Храм із каменя, який стоїть і до нині.

Діти Івана Онуфрійовича, онуки і правнуки обирались старостами Покровської церкви і вважали за честь працювати на покращення храму.

У 60-ті роки ХХ століття в храмі відкрили клуб, а пізніше перетворили на склад цивільної оборони та пункт збереження донорської крові.

Нове відродження храму почалося тільки в 90-ті роки.

Ми просимо завітати Вас до нашої церкви, познайомитися з настоятелем храму отцем Миколаєм, послухати хор, помилуватися особливим убранством церкви: святковими рушниками на образах, живими квітами, на яких виграють сонячні промінчики, що пробиваються крізь вікна. *Демонстрація матеріалів пошукової та дослідницької роботи попередніх років.*

Третє чудо Петрівки – Петрівське урочище

III творча група: *Презентація третього Петрівського чуда, яка супроводжується показом слайдів.*

Природа нам – як рідний дім,
Вона усім – як мати,
Щоб лад завжди був в домі тім,
Про це нам треба дбати.
Ліс – або, як кажуть серби, – шума,
Це не просто сосни і дуби.
Не одна тут народилась дума,
Повна щастя, ніжності, журби.

Наш ліс – це великий подарунок нам попередніх поколінь, наших пращурів. Адже цей **ліс – рукотворний**. А насаджувати його почала жінка Івана Іраклійовича Куриса Любов Іванівна. Саджанці замовляли із багатьох країн світу, їх було більше 120 видів. Навіть нашу білу акацію було завезено із Південної Америки. У лісі ви можете зустріти дуби, ясени, клени, сосни, в'язи, осокори, багато чагарників. Є у нас зайці, лисиці, косулі, дикі кабани. Тут Ви можете почути спів солов'їв та жайворонків, стукіт дятлів, гукання фазанів, чарівне зозулине ку-ку.

Четверте чудо Петрівки – Петрівська школа

I творча група: *Презентація четвертого Петрівського чуда, яка супроводжується показом слайдів.*

Учні виконують пісню «Петрівська школа».

Слова і музика М. Слободанюка.

Історичні корені Петрівської школи

Історичні корені Петрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів сягають до 1825 року. Це церковно-приходська школа в містечку Курісо-Покровське, яка в 1863 році перейшла до земства. У ній за списками навчалось 58 учнів, але через тяжкі побутові умови школу відвідувало лише 20 дітей. Приміщення школи – це напівтемна, волога, селянська хата з земляною долівкою, взимку вона погано опалювалась, навіть чорнило замерзало.

З 1920 року почала діяти початкова школа, в якій навчалось 214 дітей. У 1929 році вона стала неповною середньою (семирічка).

21 червня 1941 року був перший випуск середньої школи.

Красзнавчий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості
навчально-методичний посібник

Сьогодні у школі навчається 320 учнів і працює 30 вчителів. Є у нас козачата, «Веселкова країна», учнівська рада школи, шкільний краєзнавчий музей, Калинчина світлиця.

Ми гордимся випускниками школи, своїм селом, краєм, цікавими людьми. Демонстрація матеріалів пошукової та дослідницької роботи попередніх років.

П'яте чудо Петрівки – орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Коса Стрілка»

II творча група: Презентація п'ятого Петрівського чуда, яка супроводжується показом слайдів.

«Тилігул» («Делі-Гьоль» у перекладі з татарської «Шалене озеро») віддавна згадувався у джерелах, пов'язаних з історією козацтва.

На берегах Тилігульського лиману бували отаман Іван Сірко, полковник Семен Палій. Через Тилігул прямували Іван Мазепа, Карл XII та їх соратники, до самого зруйнування Запорозької Січі Тилігульський лиман був важливим об'єктом козацьких промислів, зокрема, рибальства.

Довжина лиману становить 60 кілометрів. Максимальна глибина – 21 метр. Це найглибший лиман на Україні і в ньому найчистіша вода.

У 1974 році створено орнітологічний заказник загальнодержавного значення «**Коса Стрілка**», який розташований у Комінтернівському, нині Лиманському районі Одеської області, на схід від сіл Петрівка і Каїри. Заказник займає територію однойменної коси на узбережжі Тилігульського лиману, поблизу Каїрської затоки. Площа – 394 га. На його території: сільгоспугіддя, лісосмуги, заплавні луки.

Заказник створено для охорони лиманного мілководдя як місця нагулу та зимівлі водоплавних птахів на прилиманських схилах і косі Тилігульського лиману з 200-метровою смугою прилеглої акваторії.

У заказнику трапляються до 220 видів птахів, зокрема лебідь-шипун. Багато з них занесені до Червоної книги України, у тому числі шилодзьобка, а також крячок малий, крячок річковий, галагаз, мала біла чапля, сіра чапля, шилодзьобка, ходуличник. На зимівлю сюди прилітають десятки тисяч північних птахів. Тут також водяться козуля європейська, лисиця, борсук, кріль дикий.

25 листопада 1997 року на базі *Тилігульського лиману створена природоохоронна територія України – **Тилігульський регіональний ландшафтний парк*** загальною площею 13954 га. Регіональний ландшафтний парк, розташований на західному узбережжі Тилігульського лиману в межах Одеської області.

Територія парку охоплює ділянки, багаті флорою та фауною і має велику цінність як місце проживання водно-болотних птахів (гніздування, зимівля, перебування під час сезонних міграцій).

До складу парку входять **п'ять заказників**, один з яких є заказником загальнодержавного значення:

- ⇒ **«Коса Стрілка»** (*орнітологічний, загальнодержавного значення*),
- ⇒ **«Калинівський»** (*ботанічний*),
- ⇒ **«Тилігульський пересип»** (*орнітологічний*),
- ⇒ **Новомиколаївський ландшафтний заказник**,
- ⇒ **«Каїрський»** (*ландшафтний*).

На узбережжі Тилігульського лиману в межах парку налічується близько 350 різних видів вищих рослин, з яких 18 занесено до **Червоної книги України**: гімносперміум одеський, пізньоцвіт Анкарський, шафран сітчастий, тюльпан Біберштейна, тюльпан Шренка, підсніжник Ельвейза, ряс ущільнений, горицвіт весняний, сон чорніючий, штернбергія осіння, проліска дволиста, белевалія сарматська, гіацинтік блідий, ряска Буше, ряска Коха, астрагал шерстистоквітковий, еремогоне головчаста, ковила Лессінга, ковила українська, півники карликові, мигдаль степовий, таволга звіробієлиста, ефедр двоколоскова.

У межах парку відмічено 384 види хребетних тварин, у тому числі 56 видів риб, 5 – амфібій, 8 – рептилій, 120 – птахів, 26 видів ссавців. Загальна чисельність птахів становить від 2000 до 7000 пар. Кількість зимуючих птахів становить близько 10000 особин, а пролітають – близько 8000 особин. Основними місцями гніздування є зарості очерету в верхній частині лиману і піщані острови в його нижній частині.

Тилігульський пересип є традиційним місцем концентрації птахів під час міграцій. Із занесених в Червону книгу України видів птахів тут зустрічаються: малий баклан, ходуличник, морський зуйок (20-80 пар), кулик-сорока, колпиця, коровайка (200 пар), жовта чапля і ін. Крім того тут зимує понад 25% європейської популяції великої білої чаплі і постійно мешкає близько 900 особин цього виду.

Всі ми любимо відпочивати на нашому лимані.

Запрошуємо і вас.

Оберігаємо Тилігульський регіональний ландшафтний парк.

Демонстрація матеріалів пошукової та дослідницької роботи попередніх років.

Шосте чудо Петрівки – могила чумака Пилипа

III творча група: Презентація шостого Петрівського чуда, яка супроводжується показом слайдів.

Біля нашого села пролягає Старокиївська траса, по якій так любили їздити в Крим по сіль чумаки. Всяке траплялось у далекій, нелегкій дорозі, і тоді узбіччя того шляху ставало останнім пристанище козака.

Скільки таких невідомих одиноких могил приховує земля протягом «торгового тракту»?

Одне таке захоронення оберігається поблизу нашого села.

Не в наследственной берлоге,
Не среди отеческих могил,
На большой им, знать, дороге
Умереть Господь судил.

За селом, у двохстах метрах від нинішньої траси Одеса – Березівка, навпроти старого напівзруйнованого мосту, знаходиться **могила чумака Пилипа**. На ній стоїть пам'ятник, а конкретніше – великий камінь - ракушняк неправильної форми. А на ньому

вбитий православний хрест, завершений знизу дугою. Малюнок хреста більше нагадує морський якір. У православних подібна дуга означає «якір порятунку». А під хрестом чітко видно рік – 1843, а ще нижче – ім'я Пилип. Надпис на камені «дивиться» на схід.

ПАМ'ЯТАЄМО ПРО ІСТОРІЮ ЧУМАЦТВА КРАЮ.

Оберігаємо пам'ятки історії.

Демонстрація матеріалів пошукової та дослідницької роботи попередніх років.

Сьоме чудо Петрівки – Іваницева криниця

I творча група: Презентація сьомого Петрівського чуда, яка супроводжується показом слайдів.

Тихо звучить українська народна пісня «Ой, у полі криниченька».

Ой, у полі криниченька,
Там холодна водиченька.
Ой, там Роман воли пасе,
Катерина воду несе.

– Як ви зрозуміли, мова піде про **Іваницеву криницю**.

Я воду п'ю із того джерела,
В яким наснага трепетна й цілюща.
З кринички, що край нашого села
Живе з віків, мов пам'ять невмируща.
За селом у нас криничка,
Неглибока, невеличка.
Клен шумить над нею листом,
В ній вода холодна, чиста.

Йдуть із поля трудівниці –
завертають до криниці.
«Із відерцем ходить мати
чисту воду з неї брати.
Знають люди: як нап'єшся,
Наче сили наберешся.
І говорять: то криниця,
У якій жива водиця.

– ***Як з'явилась Іваницева криниця у нашому селі?***

Поміщик Курис привіз кріпаків із села Луциківка Харківської губернії. Серед них був Василь Іваниця, який мав дар визначати місце, де була ***джерельна вода***.

У кожному селі був такий чоловік, який безпомилково вказував на джерело. Він брав вербову гілочку із зеленими листочками. Прихиливши до землі, водив нею, там, де листячко тягнеться до землі, копай криницю.

Ось так з'явилась Іваницева криниця, в якій була ***найсмачніша, найсолодша, найчистіша вода***. Кажуть, що на небі стільки зірок, скільки криниць на землі.

**ЩОБ НІКОЛИ НА НЕБІ НЕ ЗГАСАЛИ ЗІРКИ,
ОБЕРІГАЙТЕ ЖИВІ КРИНИЦІ!**

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА [Електронний ресурс]

- Петрівка – Інформаційно-пізнавальний сайт | Одеська область у складі УРСР (На основі матеріалів енциклопедичного видання про історію міст та сіл України, том - Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. – 911 с.) [Електронний ресурс].
- Пам'ятники містобудування і архітектури Української РСР [Електронний ресурс].
- Секрет села Петрівка [Електронний ресурс].
- Петрівка (Комінтернівський район) – Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: uk.wikipedia.org/.../Петрівка (Комінтернівськ...

**Красназничий матеріал як ресурс
у формуванні історичної компетентності особистості**
навчально-методичний посібник

- Фотографії палацу в Петрівці [Електронний ресурс].
- Фотографії помістя Куриса і технікуму [Електронний ресурс].
- Спадщина від Куриса [Електронний ресурс].
- Коса Стрілка – *Wikipedia* [Електронний ресурс] –

Режим доступу: [uk.wikipedia.org/wiki / Коса Стрілка](http://uk.wikipedia.org/wiki/Коса_Стрілка) – орнітологічний заказник загальнодержавного значення.

Буклет «Сім чудес Петрівки»

Чудо 3
Голубина хатинка

Назва на честь Насири Високої, яка змайстрювала понад 500 голубиних хатинок до 8-го підняття лінійної дроти. Наказом краєзнавчої комісії в Курському Палаціському громадському заповіднику збережено колекцію з приблизно 100 голубиних хатинок.

Чудо 7
Петрівська ЗОШ №1
Школа

Історичний факт
Курський аеропорт внаслідок АТО у 2014 році був зруйнований і залишений. У 2015 році територія аеропорту була передана в оренду Петрівській ЗОШ №1. У 2018 році до аеропорту введено світло та газ. З 2019 року – тепло. У 2021 році аеропорт було передано в оренду Петрівській ЗОШ №1. У 2022 році аеропорт було передано в оренду Петрівській ЗОШ №1.

Чудо 6
Шляхемусейна дитини

Територія дитячої рекреації «Сім чудес Петрівки» створена 25 листопада 1997 року. Це територія, де діти можуть грати, відпочивати, пізнавати світ. У 1998 році в Парку створено спеціальну зону для дітей з обмеженими фізичними можливостями. У 2000 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2001 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2002 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2003 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2004 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2005 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2006 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2007 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2008 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2009 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2010 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2011 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2012 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2013 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2014 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2015 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2016 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2017 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2018 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2019 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2020 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2021 році встановлено спеціальні ігрові майданчики. У 2022 році встановлено спеціальні ігрові майданчики.

«Сім чудес Петрівки»

Чудо 1
Давид, Курське

Городище в селі Давид Курське було засновано в 1810–1820-ті роки на місці Курського 1812 року за проектом архітектора М.А. Голубинського, архітектора 78-го полку. Завдання складалося в тому, щоб створити фортецю, яка могла б витримати облогу з боку французів. Для цього було введено в дію всі наявні сили. Завдання складалося в тому, щоб створити фортецю, яка могла б витримати облогу з боку французів. Для цього було введено в дію всі наявні сили.

Чудо 2
Петрівська урочище

Петрівська урочище – це територія, яка була заснована в 1810–1820-ті роки на місці Курського 1812 року за проектом архітектора М.А. Голубинського, архітектора 78-го полку. Завдання складалося в тому, щоб створити фортецю, яка могла б витримати облогу з боку французів. Для цього було введено в дію всі наявні сили.

Чудо 3
Храм Святої Софії (Матері)

Храм Святої Софії (Матері) – це храм, який був заснований в 1810–1820-ті роки на місці Курського 1812 року за проектом архітектора М.А. Голубинського, архітектора 78-го полку. Завдання складалося в тому, щоб створити фортецю, яка могла б витримати облогу з боку французів. Для цього було введено в дію всі наявні сили.

«Сім чудес Петрівки»

Петрівська урочище – це територія, яка була заснована в 1810–1820-ті роки на місці Курського 1812 року за проектом архітектора М.А. Голубинського, архітектора 78-го полку. Завдання складалося в тому, щоб створити фортецю, яка могла б витримати облогу з боку французів. Для цього було введено в дію всі наявні сили.

Навчальне видання

Купрій Ярослава Григорівна

**КРАЄЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ
ЯК РЕСУРС У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Технічний редактор О. Чешенко

Обкладинка О. Чешенко

Це так, як дихати – любити Батьківщину

В. Сосюра

ШКІЛЬНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ – скарбниця історичної пам'яті

Музейний урок
з історії України в 10 класі
«Голодомор 1932-33 рр.»

 YouTube

